

Univerzita Hradec Králové
Přírodovědecká fakulta
Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby

Ilustrace Homérový Odyssey

Diplomová práce

Autor: Bc. Boudová Kateřina
Studijní program: N1101 – Matematika
Studijní obor: Učitelství matematiky pro střední školy
Učitelství pro střední školy – Výtvarná výchova
Vedoucí práce: Mgr. Lubomír Netušil

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Kateřina Boudová
Studium:	S15MA011NP
Studijní program:	N1101 Matematika
Studijní obor:	Učitelství matematiky pro střední školy, Učitelství pro střední školy - výtvarná výchova
Název diplomové práce:	Ilustrace Homerovy Odyssey
Název diplomové práce AJ:	Illustrations Homer's Odyssey

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Soubor grafických listů zabývajících se zpracováním ilustrace Homerovy Odyssey. Teoretická část bude zahrnovat postavy z knihy, jejich charakteristiku a krátké seznámení s příběhem do něž postava zapadá. V didaktické části budou vytvořeny přípravy na hodinu výtvarné výchovy a jejich realizace.

HOMÉROS. *Odysseia*. Osmnácté vydání. Přeložil Otmar VAŇORNÝ. Praha: Rezek, 2017. ISBN 978-80-86027-00-5. GUUS HOUTZAGER, [Z NIZOZEMSKÉHO ORIGINÁLU PŘELOŽILA HANA VÁLKOVÁ, ILUSTRACE JANNEKE MAAS a FOTOGRAFIE ALLARD PIERSON MUSEUM .. ET AL.]. *Encyklopedie řecké mytologie*. 1. vyd. Dobřejojvice: Rebo Productions CZ, 2003. ISBN 9788072342877. PETIŠKA, Eduard. *Staré řecké báje a pověsti*. Vyd. 14., V Ottově nakl. 1. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006, 191 s. ISBN 80-7360-489-2. KOPŠ, Karel a Irena LINHARTOVÁ. *Bohové a hrdinové antických mýtů*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2010, 158 s. ISBN 978-80-7376-249-0. RUTH, František. *Pohádky starověké*. Praha: Dobrovský, 2013, 142 s. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-094-6. EDINGER, Edward F. *Věčná dramata: skrytý smysl řecké mytologie*. Vyd. 1. Brno: Emitos, 2007, 220 s. Megaron. ISBN 978-80-903715-6-9. BARTLETT, Sarah. *Mýty a báje od A do Z: všechno, co chcete vědět o mytologii celého světa*. Vyd. 1. V Praze: Metafora, 2009, 400 s. ISBN 978-80-7359-220-2. CANFORA, Luciano a Taťána POLKOVÁ-VYKYPĚLOVÁ. *Dějiny řecké literatury*. Vyd. 1. Praha: KLP, 2001, 893 s. ISBN 80-85917-69-6. BOŘEK NEŠKUDLA. *Encyklopedie bohů & mýtů starověkého Říma & Apeninského poloostrova*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. ISBN 9788072772643. BARTÍKOVÁ, Heda. *Starořecké báje*. Vyd. 1. Třebíč: Akcent, 2009, 236 s. ISBN 978-80-7268-586-8.

Garantující pracoviště: Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Lubomír Netušil

Oponent: doc. PhDr. Petr Kmošek, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 25.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce Mgr. Lubomíra Netušila samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 21.6.2019

Boudová Kateřina

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mě v průběhu psaní práce podporovali, především Mgr. Lubomíru Netušilovi za jeho ochotu, odborné rady a připomínky k tvorbě.

Anotace

BOUDOVÁ, K. *Ilustrace k Homérově Odyssey*. Hradec Králové, 2019. Diplomová práce na Přírodovědecké fakultě, Univerzity Hradec Králové. Vedoucí diplomové práce Mgr. Lubomír Netušil. 79 s.

Tématem diplomové práce je vytvoření ilustrace k literárnímu dílu Homérova Odyssea. Teoretická část se zabývá popisem grafické techniky a zdůvodnění zvolení, a to grafickou metodou suché jehly. Teoretická část obsahuje inspiraci a výběr motivů pro ilustrace. Praktická část je pak zaměřena na vytvoření souboru deseti grafických listů, které zachycují hlavní dějové linie Homérovy Odyssey. Didaktická část je zaměřena na vytvoření příprav k výuce ve formě výtvarně didaktického projektu zahrnující téma ilustrace, suchá jehla a hrdinové.

Klíčová slova

ilustrace, tisk z hloubky, suchá jehla, Odysseus, Odyssea

Annotation

BOUDOVÁ, K. *Illustration of Homer's Odysseia*. Hradec Králové, 2019. Diploma Thesis at Faculty of Science University of Hradec Králové. Thesis Supervisor Mgr. Lubomír Netušil. 79 s.

The theme of the thesis is to create an illustration for the literary work of Homer's Odyssey. The theoretical part deals with the description of graphical technique and justification of the choice, namely the graphical method of dry needle. The theoretical part contains inspiration and selection of themes for illustrations. The practical part is focused on creating a set of ten graphic sheets that depict the main storyline of Homer's Odyssey. The didactic part is focused on preparation for teaching in the form of art-didactic project involving the theme of illustration, dry-point and heroes.

Keywords

Illustration, intaglio, drypoint, Odysseus, Odysseia

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Grafika	11
3	Suchá jehla.....	12
3.1.	Historie.....	12
3.2.	Objasnění techniky.....	12
3.3.	Metoda práce v technice suché jehly	13
3.4.	Prostředky pro techniku suché jehly.....	14
3.4.1.	Tiskový papír	14
3.4.2.	Plechý na tiskovou matici	15
3.4.3.	Rycí nástroje.....	15
3.4.4.	Tisková barva.....	15
4	Ilustrace	16
4.1.	Historie ilustrace	16
4.1.1.	Starověk.....	16
4.1.2.	Středověk.....	18
4.2.	Novověk.....	20
4.3.	Čeští ilustrátoři.....	22
4.3.3.	Ondřej Sekora	23
4.3.4.	Zdeněk Burian	24
4.3.5.	Zdeněk Miler	24
4.3.6.	Helena Zmatlíková.....	25
4.3.7.	Miloš Nesvadba	25
4.3.8.	Adolf Born.....	26
4.3.9.	Eva Šedivá.....	26
4.3.10.	Jiří Šalamoun.....	27
4.3.11.	Renata Fučíková	27
4.4.	Ilustrátoři Odyssey	28
5	Homérův epos Odyssea.....	30
5.1.	Obecné informace	30
5.2.	Děj literárního díla Odyssea.....	31
6	Popis vybraných postav z Odyssey.....	34
6.1.	Harpyje.....	34
6.2.	Charybda	34
6.3.	Kirké.....	35

6.4.	Polyfém	35
6.5.	Odysseus.....	35
6.6.	Penelopé	36
6.7.	Poseidon	36
6.8.	Sirény	37
6.9.	Skylla	38
7	Odyssea v umění.....	39
8	Grafické listy	42
8.1.	Kyklop Polyfém	42
8.2.	Poseidon	42
8.3.	Kirké	42
8.4.	Sirény	43
8.5.	Skylla	43
8.6.	Charybda	43
8.7.	Odysseus.....	43
8.8.	Penelopé	44
8.9.	Harpyje	44
8.10.	Odysseus – žebrák	44
9	Didaktická část – výtvarně didaktický projekt.....	45
9.1.	Popis projektu.....	45
9.2.	Cíl projektu.....	46
9.3.	Realizace projektu – plán hodin.....	47
9.4.	Závěr výtvarně didaktického projektu	54
10	Závěr	55
	Použitá literatura.....	56
	Použité internetové zdroje	58
	Příloha A: Ukázka prací ilustrátorů Odyssey	10
	Příloha B: Zachycení Odyssey v umění	13
	Příloha C: Vlastní práce	17
	Příloha D: Fotodokumentace diplomové práce	26

1 Úvod

Cílem této diplomové práce je vytvoření souboru ilustrací k literárnímu dílu Odyssea od řeckého básníka Homéra. Tento epos zachycuje putování hlavního hrdiny a jeho dobrodružství, které trvalo po dobu deseti let.

Teoretická část této diplomové práce je zaměřena na seznámení se s ilustrací a její historií, objasnění grafické techniky a práce s ní, obeznámení se s literárním dílem a jeho vlivem na další díla, upozornění na změny, které se vyvíjí ve vyobrazování hlavních postav.

Praktická část diplomové práce spočívá ve vytvoření ilustrace k Homérově Odyssey grafickou metodou suché jehly. Tato část bude zaměřena na zachycení děje a hlavních postav.

Didaktická část spočívá ve vypracování výtvarně didaktického projektu, jehož součástí bude seznámení žáků s postavou Homéra a jeho protivníky, kteří mu zkříží cestu na jeho výpravě. Dále se žáci seznámí s grafickými technikami a ilustrací. Cílem didaktické části bude vypracování projektu, který přinese žákům nové poznatky a zkušenosti ve výtvarném oboru.

2 Grafika

Výtvarné umění můžeme řadit do několika kategorií a jednou z nich je právě grafika. Výstižnou definici grafiky lze nalézt v knize Antonína Odehnala, který vysvětluje grafiku jako: *„Grafikou je dílo, rozmnožitelné ručním uměleckořemeslným způsobem na evidovaný počet exemplářů. Počet výtisků tvoří náklad, za který dobrý umělec odpovídá, a proto jej podepisuje.“* [15, s. 11].

Samotnou grafiku dělíme do skupin dle účelu a posléze dle způsobu zpracování. Při členění grafiky dle účelu, rozlišujeme užitou, reprodukční a uměleckou grafiku. Do užití grafiky řadíme například novoročenky, ex libris pozvánky, diplomy a jiné. Naopak reprodukční grafika zachycuje dílo již podle předlohy. Umělecká grafika, zvaná také volná, vychází z autorovy představy. Grafiku dále můžeme dělit dle způsobu tisku. Základní grafické techniky jsou tisk z výšky, tisk z hloubky, tisk z plochy a sítotisk. Při tisku z hloubky je barva nanášena do vyrytých míst. Tisk z výšky je pravým opakem, barva je aplikována na vyvýšená místa, která nejsou vyryta. Tisk z plochy se odlišuje od předešlých tisků tím, že je založen na odpudivosti mastnoty (barvy) a vody. Při tomto tisku se používá litografický kámen a na něj se provádí kresba mastnými barvami. Sítotisk neboli serigrafie je způsob tisku, při kterém se barva protlačuje přes síto a místa, která nemají být tištěná, jsou zakryta lakem. [15]

3 Suchá jehla

3.1. Historie

Suchá jehla (angl. dry-point, fr. Pointe-sèche, něm. Kalte Nadel) je grafická metoda, která se dle svého způsobu zpracování řadí do kategorie tisku z hloubky. Název je odvozen od nástroje, se kterým se pracuje. Původ této techniky se datuje do druhé poloviny 15. století, kdy tuto grafickou metodu při tvorbě svých děl použil Mistr Amsterodamského kabinetu. Suchá jehla bývá velice často kombinována s jinými hlubotiskovými metodami, především s leptem. Sloužila jako prostředek k retušování chyb vytvořených v mědirytinách či leptech. [15]

Mezi nejznámější umělce, kteří tvořili touto technikou, patří například Albrecht Dürer, Rembrandt Harmenszoon van Rijn, Pablo Diego José Picasso, Joan Miró i Ferrà, Francisco José de Goya y Lucientes, Edvard Munch, Marc Chagall, či Maija Albrecht. Z českých a slovenských umělců ji například Jiří Anderle, Václav Hollar, Max Švabinský, Jiří John, Eugen Nevan, Ludovít Fulla, nebo také František Tichý. [15]

3.2. Objasnění techniky

Metoda tisku z hloubky je založena na principu, při kterém se tisknou vyrytá místa, do kterých byla zanesena barva. Výběr materiálu plechu volí autor dle svého uvážení. Kvůli své měkkosti je pro suchou jehlu nejvhodnější zinkový plech. Pro začátek je důležité, aby se pilníkem zapilovaly okraje desky, abychom předešli poškození papíru a plsti. Při této metodě vyrýváme rýhy do plechu jehlou s velice ostrým hrotem. Ryjeme pod pravým úhlem, aby při rytí vznikl tzv. grátek. Grátek je považován za kov z plechu, který se při rytí vyhrnuje na okraj. Rycí nástroje, které můžeme mimo jehlu použít, jsou například šábr (tříhranná škrabka), ruleta, moleta nebo ve výjimečných případech hladítko. Aleš Krejča ve své knize také uvádí i jako možnost provést kresbu diamantem zasazeným v dřevěné násadě. [09]

Suchou jehlu lze kombinovat i s akvatintou či leptem. Pro tuto metodu je důležitá volba papíru. Technika suché jehly se liší od ostatních tím, že má pouze omezený počet nákladů, a to s maximálním počtem třiceti kvalitních výtisků. Posléze dochází k opotřebování grátku a matrice. [15]

3.3. Metoda práce v technice suché jehly

Na začátku celého procesu je nejdůležitější mít připravený papír, který byl nejlépe 24 hodin namočený ve vodě, a plech, který má obroušené hrany a plochu. Proces začíná tím, že se na plech provede základní kresba, která je oproti návrhu zrcadlově otočená. Návrh je možné nakreslit přímo na plech nebo přenést přes pauzovací a kopírovací papír. V případě, že je základní kresba hotova, začíná se vyrývat jehlou dle předkreslené předlohy. Na jehlu musí být vyvinutý takový tlak, aby byl vryp dostatečně hluboký. Jestliže je matrice vyryta dle autorových představ, může se nanést barva, která se vetře do vyrytých míst. Dále se plech přetře organtýnem, který rozprostře barvu. Následujícím krokem je vytření barvy, především v místech, kde vyžadujeme světlejší plochy. Tuto část by měl autor nejvíce promyslet, protože vytřená světlá místa dodají výsledné grafice na plastičnosti. Grafický tisk nelze provést s naprostou shodou, a proto je každý výtisk považován za originální. [09] Po vytření položíme matrici na měditiskový lis, kde je třeba nastavit přiměřený tlak. Na tiskovou matrici se přiloží papír, který musí být řádně provlhčený, avšak nesmí být na něm mokré stopy. Posléze se přikryje matrice plstí a projede lisem. S opatrností se odstraní plst' i výtisk. Ten se potom založí mezi karton a nechá nejméně 24 hodin schnout. Důležité je založené výtisky řádně zatížit, aby nedošlo ke zkroucení papíru. Každý výtisk autor označí podpisem a číslem, které bude zaznamenávat, o kolikátý výtisk se jedná. [15]

3.4. Prostředky pro techniku suché jehly

K tvorbě grafiky metodou suché jehly potřebujeme neodmyslitelně prostředky, které standardně k dispozici nemáme. Jedná se o speciální hlubotiskový tiskový papír, barvu na tisk z hloubky, jehlu, plech, plst', látky na vytírání barvy, křídou, organtýn, lis, pauzovací a kopírovací papír.

3.4.1. Tiskový papír

Papír z vláken rostlin a hedvábí se začal vyrábět v Číně okolo roku 105 n. l. Ve 12. – 13. stol. n. l. Arabové rozšířili ruční papír do Evropy. Výroba papíru probíhala do 18. století manuálně bez jakékoliv mechanizace. Aleš Krejča popisuje výrobu papíru takto: *„Staré konopné, lněné a bavlněné hadry se vypraly v louhu, rozvařily a rozemlely na jemnou kaši. Toto tzv. papírové mléko se nabíralo do různě hustých čtverhranných drátěných sít, potřásáním se zbavilo přebytké vody a rovnoměrně rozložilo. Potom se vyklopilo na plstěnou podložku a několik listů na sobě se pak lisováním zbavilo vody. Vyrovnané a rozvěšené listy se poté dosušily“* [09, s. 19] K mechanizaci došlo k 18. století, kdy byly vynalezeny stroje na mletí, vaření a válcování směsi. Dalším pokrokem bylo užití dřevěných pilin, které nahrazovaly dosud používané suroviny. Na úkor množství, které byly schopny papírny vyrobít s dřevěnými pilinami, klesla kvalita papíru. Dnes se za nejkvalitnější papíry považují ty, které neobsahují dřevěné piliny ani celulózu. [09]

Pro grafické tisky využíváme papíry, které jsou speciálně vyrobeny pro tento účel – velín, měditiskový kartón, ruční papír, transparentní papír, kartóny, polokartóny, ceninový papír, papír Simili japan, hlazené a strukturované papíry. Značky grafických papírů jsou Arches, Fabriano, Ingres, Johannot, Lana, Losiny, Marais, Montval, Rives, van Gelder-Zonen, Vidalon, Zender, Zerkall. [09]

Papír se pro tisk metodou suché jehly namáčí, a proto je nejlepší pro tuto grafickou techniku zvolit papír o gramáži 180, 200–220 g/m². K tisku se doporučuje zvolit ruční nebo přímo hlubotiskový papír. [09]

V České republice máme papírny, které vyrábí ruční papír již po staletí. Nejznámější jsou v České republice papírny ve Velkých Losinách, které vyrábí ruční papír přibližně od konce 16. století. [56]

3.4.2. Plechy na tiskovou matici

Plech, který se nejčastěji používá pro tisk technikou suché jehly, je zinkový, měděný či duralový. Síla plechu by měla být nejlépe v rozmezí 0,6-2 mm. Hrany bývají před tiskem opracovány smirkovým papírem a pilníkem, aby se zajistil hladký průchod lisem a nedošlo k poškození papíru. V případě, že je plech na ploše poškrábaný, je vhodné jej rovněž vyhladit jemným smirkovým papírem. [09]

3.4.3. Rycí nástroje

K rytí se používá ocelová jehla zasazená do rukojeti, která může být z různých materiálů. Nejčastěji se setkáváme s jehlami, které jsou zasazeny do dřevěných rukojetí. Tato varianta je také cenově nejdostupnější a je vhodná do škol k výuce. Rukojeť může být také ocelová či plastová. Důležité je, aby hrot byl stále ostrý kvůli snadnějšímu rytí.

3.4.4. Tisková barva

Tisková barva má důležitý vliv na konečný vzhled umělecké grafiky. Jak uvádí Aleš Krejča: „*Výroba barev (past) pro grafickou práci probíhá homogenizací – mechanickým mísením práškových pigmentů nebo barviv s příslušnými přísadami a několikanásobným třením těstovité směsí.*“ [09, s. 16] Existují tři druhy barev, které se třídí dle původu. Anorganické barvy jsou minerální pigmenty, které členíme na přírodní a umělé. Za přírodní pigmenty považujeme sieny, okry, umbry a jiné. Naopak umělé pigmenty jsou ultramarín, chromová žlutá, chromová zeleň, modrá. Organické barvy jsou odlišné od anorganických tím, že jsou přírodního původu. Dalším odlišným aspektem je, že jsou rozpustné ve vodě, lihu a v olejích. Jedná se o barvy indigo, karmín, brazilský purpur a mnoho dalších barev. Třetím druhem jsou barviva rozemlněných kovů, například bronze. [09]

V grafice se nejčastěji používá černá barva, která je vyráběna ze sazí, které se míchají s jinými surovinami, aby získaly jiný odstín. V barevných provedeních se setkáváme s barvami: purpurová červeň, karmín, rumělka červená, kadmium oranžové, kadmium tmavé žluté, kadmium světlé žluté, rumělka světlá zelená, zeleň zinková, smaragdová zeleň, kobalt modrý, ultramarín, kobalt fialový. V případě velké hustoty barvy se ředí minerálním olejem. [09]

4 Ilustrace

Pojem ilustrace pochází z latinského slova „Illustrare“ a v českém překladu toto slovo znamená vysvětlovat nebo také objasnit. V této diplomové práci budeme ilustraci vnímat jako doprovod ke zvolenému literárnímu dílu a bude mít za úkol vysvětlit text z Homérovy básně.

Ilustraci lze chápat jako umělecký projev, který knihu doplní o umělecké ztvárnění děje, ale zároveň ji nemůžeme řadit pouze do uměleckého oboru. Nelze opomenout, že má velký vliv také ve vědeckém oboru, ve kterém znázorňuje prostředek pro objasňování mnoha problémů. [13]

V uměleckém oboru může ilustrace mít různé podoby, které jsou závislé na autorovi daného literárního díla. Může se přímo vázat na text, který má objasňovat, nebo naopak má autor ilustrace prostor k vyjádření vlastního pohledu na děj, který se v daný okamžik odehrává. V tomto případě autoři ilustrací volí nejčastěji tyto způsoby zpracování ilustrací: kresba, dřevoryt, rytina, mědirytina, lept, dřevořez, fotografie, malba aj. [13]

Vědecký obor upřednostňuje využití ilustrací pro učebnice, slabikáře, encyklopedie aj. Estetická stránka je v tomto oboru často opomíjena, ale důležitá je praktická stránka, která správně vystihuje danou problematiku. [13]

4.1. Historie ilustrace

4.1.1. Starověk

Historie ilustrace zasahuje až do 6. až 5. tisíciletí př. n. l., a to především v oblastech Sumeru, Egypta a Číny. V tomto období byla ilustrace použita při vyjadřování slov pomocí obrazů. K oddělení písma a obrazu došlo okolo roku 2 000 př. n. l., tedy v době vzniku písma v Přední Asii. Ve starověkém Egyptě byla ilustrace klíčová především v náboženství. Pomocí hieroglyfů byly zaznamenávány na stěny chrámů, pyramid a sarkofágů náboženské myšlenky a představy o bozích. Mezi jednu z prvních ilustrovaných knih patří svitky takzvané egyptské Knihy mrtvých. [13]

Egyptské pergamenové svitky byly bezpochyby základem spojení textu s obrazem pro antickou knihu. „*Starší předchůdci antické knihy, písářské tabulky všeho druhu, vylučovaly spolupráci ilustrace celou svou povahou. Obraz doprovázející text neobjevuje však ani v nejstarších zachovaných svitcích řeckých a ani žádná z pořádku zachovaných zpráv o řecké knize nečiní nejmenší zmínky o ilustraci.*“ [13, s. 14] Vědecká ilustrace se ale vyskytovala, a to především v podobách grafických obrazců v matematických, přírodovědeckých a hvězdářských svitcích. Z 2. stol n. l. pochází nejstarší dochovaný svitek s ilustrací k neznámému řeckému románu, který je nyní umístěn v Národní knihovně v Paříži. Dalším významným dochovaným dílem s ilustrací je římský katalog Marcuse Terentia Varra tzv. Varronovy spisy. V tomto katalogu, který byl sepsán sv. Jeronýmem, hraje obraz hlavní roli a text ho pouze doprovází. Z helenistické doby se ilustrované svitky nedochovaly, ale dochoval se způsob, jakým se v Helenistickém období ilustrovalo. Typická je pro toto období ilustrace, která je zasazena do souvislého pásu, který čtenář svitku odkrývá a zakrývá postupně. Čtenář tak není rozptylován jinými obrázky a soustředí se pouze na ty odkryté. Tento systém pásové ilustrace se projevil i na reliéfech řeckých vlysů a triumfálních sloupech. [13]

Na konci 1. století n. l. se začaly svitky přepisovat do listových knih pergamenových chráněných koženou vazbou, do tzv. kodexů. Ilustrace se nevyskytovala tak často, ale dostala novou formu v podobě deskové malby. Jak uvádí Antonín Matějček: „*Přesně omezená plocha pergamenového listu, ukládající již textu splnění jistých formálních požadavků, mnoha připustili jen obraz plošně omezený, ikonograficky zhuštěný a kompozičně soustředěný. To vše našla ilustrace v deskových přenosných obrazech, jak je známe z popisů a z kopií zachovaných na zdech měst kampánských.*“ [13, s. 20] Náměty pro deskovou malbu čerpali autoři z Homérových epických básní, Vergiliovy Aeneis, z řeckých i římských tragédií a poesie. [13]

4.1.2. Středověk

V 6. stol. n. l. je zaznamenán úbytek ilustrací v knihách. Pro knihy k církevním obřadům už nebyla ilustrace potřeba. O století později se psaní knih přesunulo do klášterů, kde dekor kodexů zajišťují iluminátoři v podobě ozdobného ornamentálního písma. „*Souběžně, jak ochaboval zájem středověku o lidskou postavu jako nositele výrazu, vzrůstala záliba v abstraktní hře ornamentu, jenž se zmocnil i prvků živočišných a rostlinných, aby je isoloval, rozložil a uvedl v souzvuk se soustavou ornamentální.*“ [13, s. 42] Stránky knih a kodexů byly ozdobeny iniciálami, které svojí rozsáhlou dekorací vytlačily text. Příkladem je irský evangeliář, nazývaný Kniha z Kellsu, který pochází z 8. stol. n. l. Knižní dekorace se v pozdějších letech rozmohla natolik, že vznikaly v písařských dílnách malířské školy. V rámci školy studovali iluminátoři antické předlohy, starokřesťanskou a byzantskou výtvarnou kulturu a snažili se ji osvojit a obnovit. V dílnách docházelo k napodobování a kopírování řeckého malířského umění. Jednou z nejvýznamnějších a nejproduktivnějších dílen byla dílna v klášteře Reichenau na Bodamském jezeře. V tomto období nemůžeme dekoraci knih považovat za ilustraci, protože obrazy daný text žádným způsobem neobjasňovaly. [13]

Na počátku 9. století docházelo ke změně vnímání lidské postavy a malíři ji začínali propojovat s dějem knihy. Tato změna měla největší vliv na rostoucí zájem ilustrovat bibli a dochovalo se tak několik verzí, například bible z kostela sv. Pavla v Římě, Alkuinova bible z Londýna či Alkuinova bible z Bamberku. Nový zájem o ilustraci donutil malíře změnit techniku ilustrace, a to na perokresbu, která byla jednodušší v mnoha směrech než malířská technika. Utrechtský žaltář z 9. stol. n. l. byl již ilustrován perokresbou. „*Utrechtský žaltář znamená první spojení spekulativní myšlenky, poetické řeči literární a obrazu v jeden celek, značí však i povznesení ilustrace nad text do sféry samostatné tvořivosti.*“ [13, s. 55]. Po Evropě vznikalo mnoho středisek a na ilustrátory byl vyvíjen tlak, aby vymýšleli obrazy k novým textům a kompozičně složitější. Gotický sloh dal ve 13. století ilustraci větší volnost v projevu. V tomto období vznikl nový typ knihy tzv. obrázková bible, kde má hlavní úlohu ilustrace a text je pouze doprovodný. Náměty knih již nejsou pouze náboženské, ale nyní i právnícké, naukové, vědecké a legendy. Gotické období obohacuje iniciálu ilustrací o fantaskní zvířata a bytosti

a do 15. století je tento způsob dekorace jedním z nejrozšířenějších. V gotickém slohu ilustrace rozkvétala především ve Francii, odkud jsou známí pařížští mistři Honoré a Jean Pucelle. Oba mistři dávali ilustracím plastičnost objemů a především realismus. V Čechách byla velká snaha dosáhnout úrovně francouzských ilustrací, ale ani pomocí dlouhých studií, překladů a kopírování se to umělcům nepovedlo. Na nejvyšší úroveň se dostal německý Manesseův rukopis, Pasionál abatyše Kunhuty a ilustrace Velislavovy bible. Za vlády Karla IV. se dostala bohatě zdobená knižní ilustrace na svůj vrchol, a to díky rukopisům Václavovy knihovny. V průběhu husitských válek byl ale rozvoj české ilustrace pozastaven. Tvorba byla obnovena v druhé polovině 15. století, ale již byla potlačena umělecká forma a nahrazovala ji řemeslná. Z počátku 15. století pochází také iluminovaný spis bratří z Limburka zhotovený pro vévodu Jana z Berry tzv. Přebohaté Hodinky vévody z Berry. Svým realismem, barevností, figurálními a krajinářskými motivy je tento rukopis považován za vrcholné dílo všech iluminací. [13]

Naprostý zlom nastal na konci roku 1447, kdy Johannes Gensfleisch z Gutenbergu vynalezl knihtisk. Technika knihtisku spočívá v pohyblivých písmenech, se kterými se dá jednotlivě manipulovat. Tiskař má možnost vytvořit několik kopií, což mělo velký vliv na mechanické rozmnožování knih. Z důvodu šíření vzdělanosti stoupla poptávka po knihách, která vyvolala vyšší výrobu papíru, a to především v Itálii. Vynálezem knihtisku nastal v 16. století lehký úpadek ručně kreslené ilustrace, ale ta se nově začala spojovat s dřevořezem a později také s dřevorytem. „*Nejstarší známá kniha datovaná a ilustracemi opatřená jest Bonerův Drahoukam (Edelstein), vyšlý r. 1461 v Bamberku.*“ [13, s. 105] V umění dřevořezu a dřevorytu vynikaly především dílny nizozemské a jako hlavní představitel je často uváděn Albrecht Dürer, který pojal ilustraci jako tvůrčí prostor pro vlastní umělecké vyjádření. Tištěná ilustrace měla centrum nejen v Nizozemí, ale také v německém Bamberku, Ulmu a Augšpurku. V Itálii bylo tiskařské centrum v Benátkách, kde vznikly dvě Danteovy básně, italská bible, Hypnerotomachie. [13]

4.2. Novověk

V 16. století nastal v Itálii úpadek knižní ilustrace, jehož příčina tkvěla v nedostatku kvalifikovaných a talentovaných osobností pracujících v technice dřevořezu. Měnily se nároky na dřevořez, ve kterém se dožadovalo šrafování. To mělo za cíl vymodelovat prostor pomocí světla a stínu a složité návrhy kreslířů to rytcům neusnadňovaly. Tento problém zpracování dřevořezu a dřevorytu dává prostor pro mědirytinu, která je svojí kresebností jednodušší pro zachycení plastičnosti prostoru. Poslední velkou nadějí pro udržení úrovně kvality ilustrace byl mladý umělec Hans Holbein. Antonín Matějček ve své knize uvádí: „*První zkouškou Holbeinova nadání ilustračního byla úloha doprovoditi okrajovými perokresbami exemplář knihy Moria, díla Erasma Rotterdamského, který byl majetkem basilejského humanisty Myconia.*“ [13, s. 149] Hans Holbein ilustroval Lutherův překlad bible a latinskou bibli.

Dřevořez jako způsob ilustrace se v tištěné knize neudržel ani v ostatních zemích a v průběhu 16. století se od něj upouští. „*V poslední čtvrtině 16. stol., kdy potlačena byla v malířství v celé Evropě pod vlivem italského umění nadvláda linie, pozbyl i ilustrační dřevoryt svého uměleckého oprávnění; mědirytina a lept, techniky schopné reprodukovati malebné hodnoty předlohy štětcem malované zvítězily nad kresbou do dřeva řezanou.*“ [13, s. 155]

V nadcházejících stoletích byl k ilustraci využíván lept a rytina, a i když tato doba přinesla mnoho mistrů, pomalu se od ilustrování opouštělo. V baroku tak došlo k úplnému oproštění knihy od ilustrací z důvodu náročnosti zhotovení hlubotiskových matic. Kombinováním tisku z výšky (text) a tisku z hloubky (ilustrace) nastával problém s komplikovaným pracovním postupem a časovou náročností. Nově vnikla výzdoba knihy na titulní straně, která byla zpracována formou mědirytu a vlepována do tištěné knihy. Rozšiřovaly se série podobizen, které se vkládaly do životopisných děl. Velký prostor byl vyhrazen i cestopisům, které vznikaly koncem 16. století. Mědirytina byla vhodným prostředkem k zachycení krajin. Umělec dostával možnost přesněji zachytit skutečnost a rovněž dát dílu svůj osobitý styl. V 17. století v technice leptu vynikal svojí jemností a přesností český umělec Václav Hollar, který nejednou zachytil veduty a přírodní krajiny. Václav Hollar při své práci v Anglii vytvořil ilustrace knih od

Vergilia, Homéra a jiných spisovatelů. Ilustrace nabývala zpět svých hodnot ve Francii za vlády Ludvíka XV. V tištěné knize je opět v této době neodmyslitelnou součástí knihy, a to především v podobě vinět. Druhá polovina 18. století přináší nové umělce, kteří mají otevřený prostor pro své ilustrace. Významným umělcem byl Hubert Francois Bourguignon zvaný Gravelot, který ilustroval Dekameron od Giovanniho Boccaccia. Gravelotovy ilustrace byly plné důvtipu, dekorativnosti, nadsázky a lehkosti. Nově přichází s erotismem v ilustracích rokokový malíř a rytec Charles Dominique Joseph Eisen, který o obrazy doplnil knihy od autorů Jean de La Fontaine, Publius Ovidius Naso a Claude Joseph Dorat. [13]

Může se zdát, že v baroku a rokoku nastalo kompletní a úspěšné obnovení ilustračního umění. Jednalo se však pouze o záchvěv úspěšnosti, který se v době empíru nepodařilo udržet. Knižní ilustrace propadla opět do rukou řemeslníků a ztratila umělecký ráz. [13]

Velká změna nastala na konci 18. století, kdy Thomas Bewick přichází s obnovou pozměněného dřevořezu. „*Užívaje daného dřeva (zimostrázu) napříč řezaného, mohl Bewick rydlem rýti do dřeva obrázky, jež hověly všem požadavkům výtvarným, poskytovaly nadto možnost užití štočku v knihtisku, v rámci sazby stránkové.*“ [13, s. 197-198] Thomas Bewick se zaměřuje ve svých ilustracích na reálné zachycení rostlin, zvířet, lidí i krajiny. Dokázal při své práci dokonale vystihnout kontrast světla a stínu. Ilustroval Ezopovy bajky a *The Complete Angler* od Izaaka Waltona. [13]

V 19. století se Alois Jan František Senefelder zasloužil o další změnu v ilustraci, když vynalezl litografii. Jednalo se opětovně o dvojí způsob tisku, což zabránilo běžnému užívání při reprodukci knih, ale dalo jí nové možnosti. Litografie se uchytila především při ilustraci časopisů. Ferdinand Victor Eugène Delacroix experimentoval v této technice natolik, že jeho obrazy byly spíše uměleckým dílem než klasickým obrazovým doprovodem knih. Ilustroval například *Fausta* od Johanna Wolfganga Goetha, *Hamleta* od Williama Shakespeara nebo *Goetze von Berlichingen* od Johanna Wolfganga Goetha. Tuto metodu používal v secesi také známý český umělec Alfons Mucha. [13]

William Morris usiloval o obnovu takové podoby ilustrace, jako ji známe z 15. století. Na základě toho se ve 20. století stala ilustrace samostatným

uměleckým oborem, který dbá na umělecký vzhled, odpouští od realismu a dává volnost abstrakci. [13]

4.3. Čeští ilustrátoři

Historie české ilustrace sahá přibližně do 17. století, ve kterém Václav Hollar ilustroval Ezopovy bajky. Dále ho následovali Josef Mánes, Mikoláš Aleš a Artuš Scheiner. Mikoláš Aleš se zasloužil o základy české ilustrace pro dětské knihy, která měla největší rozvoj a úspěch ve 20. století. České země se mohou pochlubit mnoha ilustrátory světových rozměrů. Z důvodu velkého počtu kvalitních českých ilustrátorů v průběhu historie, jsou v této diplomové práci zmíněni jen v užším výběru. [13]

Mezi nejznámější české autory, kteří se věnovali ilustraci, patří Mikoláš Aleš, Vojtěch Preissig, Josef Lada, Karel Svoboda, Cyril Bouda, Antonín Strnad, Adolf Zábanský, Jiří Trnka, Kamil Lhoták, Ota Janeček, Mirko Hanák, Jiří Winter Neprakta, Gustav Krum, Radek Pilař, František Kupka a Jan Souček.

Ani ženy ilustrátorky nezůstaly v ústraní. Mezi české umělkyně v tomto oboru patří Marie Fischerová-Kvěčková, Ludmila Jiřincová, Gabriela Dubská, Milena Lukešová, Dagmar Berková, Olga Čechová, Marie Tichá, Eva Bednářová, Michaela Lesařová-Roubíčková, Markéta Prachatická a Lenka Vybíralová.

Mezi současné ilustrátory řadíme jména: Květa Pacovská, Alžběta Skálová, Petr Horáček, Andrea Tachezy, Petr Nikl, Petr Sís, Miloš Nesvadba, Jiří Šalamoun, Chrudoš Valoušek, Renata Fučíková, Stanislav Kolíbal, Tomáš Bím, Michal Cihlár, Kateřina Brabcová a mnoho dalších skvělých ilustrátorů. [10]

4.3.1. Jan Berka

Umělec Jan Berka, žijící v letech 1758-1838, se proslavil svými rytinami, především pak vinětami a portrétními frontispisy, kterými obohacoval celé titulní strany knih. Ke svému ilustrování používal zejména měditisk. Byl zároveň vynikajícím rytcem, který se učil v ateliéru u Karla Saltzera a jeho bratrů. Ilustroval učebnici *Správa k vyřešování pěti řádů sloupů* (1783) od Lukase Vocho, *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten* od Otty Steinbacha a *Iliadu* (1802) od Homéra. Žánr knih, které ilustroval, byl rozmanitý – náboženské, vědecké spisy, beletrie, fyzikální a botanické knihy. [42]

4.3.2. Josef Lada

Josef Lada, narozený roku 1887, byl spisovatel, malíř a ilustrátor. Ilustroval zejména pohádky pro děti, které později i sám psal. První knihu, kterou Josef Lada výtvarně ztvárnil, je *Moje abeceda* (1911) od Josefa Stivína. Do jeho vlastní tvorby spadají knihy *Moje abeceda* (1911), *O chytré kmotře lišce* (1937), *Bubáci a hastrmani* (1939), *Josef Lada dětem* (1952) a *U potoka za stodolou* (1979). K nejznámějším ilustracím patří *České pohádky* (1959) od Jana Drdy, *Ladův veselý přírodopis* (1917) od Františka Hrubína, *Český Honza* (1957) od Jiřího Horáka a *Pohádky* od Karla Jaromíra Erbena a Boženy Němcové. [41] Josef Lada dal rovněž podobu postavě Švejka z knihy Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Od roku 1955 bylo Ladovo dílo reprodukováno na poštovních známkách. [50]

4.3.3. Ondřej Sekora

Ondřej Sekora se narodil v roce 1899 a zemřel v roce 1967. Mimo výtvarné umění byl také spisovatelem, novinářem a entomologem. Sám psal a ilustroval knihy pro děti, přičemž nejvíce se proslavil postavou Ferdý mravence, kterou poprvé realizoval roku 1927 v novinovém článku, na nějž navázal sérií knih. Jedná se o knihy *Ferda Mravenec* (1936), *Ferda Mravenec v cizích službách* (1937), *Ferda v mraveništi* (1938), *Ferdův slabikář* (1939), *Trampoty brouka Pytlíka* (1939), *Malířské kousky brouka Pytlíka* (1940), *Ferda cvičí mraveniště* (1947), *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody* (1951), *Mravenci se nedají* (1954) a jiné. Do svých pohádek promítal politické názory, o čemž vypovídá pohádka *O zlém brouku Bramborouku* (1950). Ilustrace ke knihám cizích autorů *Dobrodružství tří Billů* (1926) od Bedřicha Golombeka, *Kubula a Kuba Kubikula* (1931) od Vladislava Vančury, *Zamrzlá loď kapitána Flinta* (1937) od Arthura Ransoma, *Broučci* (1940) od Jana Karafiáta, *Malý Bobeš* (1941) od Josefa Věromíra Plevy, *O statečném Cibulkovi* (1955) od Gianniniho Rodariho. [24]

4.3.4. Zdeněk Burian

Zdeněk Burian se narodil 1905 a zemřel 1981 a je považován za jednoho z nejvýznamnějších českých ilustrátorů. Svoji produktivitou přesahoval všechny ilustrátory dosavadní doby. Vytvořil přibližně šest set přebalů knih a pět set knižních ilustrací. Velký zájem vzbudil svými realistickými ilustracemi, pomocí kterých obnovil život pravěkých lidí a vzhled prehistorických zvířat. Veřejnost tak měla možnost se seznámit se věrohodnou podobou zvířat, rostlin a lidí v pravěku, které do té doby neznala. Své knižní obrazy tvořil technikou kvaše, kresby a později doplňoval o olejomalby. Ilustroval knihy Hoši od Bobří řeky (1937) a Chata v Jezerní kotlině (1939) od Jaroslava Foglara, Dvacet tisíc mil pod mořem (1937), Cesta do středu země (1929) a Dva roky prázdnin (1936) od Julesa Gabriela Verna a Poklad ve Stříbrném jezeře (1932), Petrolejový princ (1932) a Vinnetou mezi Beduiny (1935) od Karla Friedricha Maye. Dále ilustroval dobrodružné knihy pro Enriqua Stanka Vráze, Alberta Vojtěcha Friče a Jacka Londona. [34]

4.3.5. Zdeněk Miler

Zdeněk Miler je jednou z nejvýraznějších osobností české ilustrace. Narodil se v roce 1921 v Kladně a zemřel 30. listopadu 2011 a byl blízkým přítelem Eduarda Petišky. Již od mládí byl úzce spjat s uměním a později s filmovými ateliéry, přičemž pro barrandovské studio Bratři v triku, navrhl logo. Jeho nejznámější ilustrací je Krteček, který dostal Zdeňka Milera na vrchol jeho ilustrátorské kariéry. Jednalo se o animovaný seriál, který má nyní čtyřicet devět dílů. První díl vznikl v roce 1965 a jmenoval se Jak krtek ke kalhotkám přišel. Na několika dílech tohoto kresleného seriálu se Zdeněk Miler podílel i jako autor. K dalším Milerovým ilustračním úspěchům patří vedle Krtečka například Hrnečku vař! (1955) od Milana Pavlíka, Kubula a Kuba Kubikula (1959) od Vladislava Vančury, Posmíval se konipásek (1985) od Josefa Kainara, Dřevěný domek (1969) od Michaila Bulatova, O dětech a zvířátkách (1962) a Pohádkový dědeček (1968) od Eduarda Petišky, Pavouček Provazníček (191988) od Inky Ciprové a mnoho dalších knih. [11]

4.3.6. Helena Zmatlíková

Helena Zmatlíková byla nadaná a velice produktivní ilustrátorka, která ilustrovala okolo 250 knížek. Narodila se v roce 1923 a zemřela v roce 2005 v Praze. Typickými znaky jsou pro tuto umělkyni pestré barvy, černá obrysová linie a velké výrazné oči. Z knih, které ilustrovala, lze jmenovat například Honzíkovu cestu (1960) od Bohumila Říhy, Děti z Bullerbynu (1962) od Astrid Lindgrenové, Bubáci z Pampelic (1969) od Olgy Hejné, Hrajeme si celý den (1955) od Františka Hrubína, Modrý kocourek (1956) od Mariana Kennedyho, Kocour v botách (1958) od Charlese Perraulta, Malý princ (1959) od Antoina de Saint-Exupéryho, Z rozprávky do rozprávky (1959) od Heleny Kašparové, Čert a Káča (1963) od Boženy Němcové, Z deníku kocoura Modroočka (1965) od Josefa Koláře a jiné. Ve spolupráci s Eduardem Petiškou ilustrovala mnoho úspěšných a významných knih pro děti, mezi které patří Alenčina čítanka (1982), Anička a básnička (1987), Míšovo tajemství (1984), O jabloňce (1954) a Neviditelná Zuzanka (1993). [37]

4.3.7. Miloš Nesvadba

Miloš Nesvadba se narodil v roce 1925 a byl všestranným umělcem. Působil jako herec, výtvarník, spisovatel, scénograf a také ilustrátor. Od svého mládí prezentoval své ilustrace v časopisech a novinách. Výtvarně ztvárnil dětské knihy Uličníci z jedné ulice (1997) a Koblížek (1994) od Vlasty Svobodové, Štěňata se nebojí (1994) od Františka Ččetky, Mezi brášky (1987) od Josefa Filgase, Bubetka (1983) v Praze od Ladislava Dvorského, Hurvínkovy třesky plesky (1991) od Miloše Kirschnera a Vladimíra Stranky a jiné. Jako herce můžeme Miloše Nesvadbu znát například z filmů, kde ztvárnil menší role Císařovy nové šaty, Pyšná princezna, Hrátky s čertem, O medvědu Ondřejovi, Pan Tau. [11]

4.3.8. Adolf Born

Adolf Born se narodil v roce 1930 a zemřel v roce 2016 a jednalo se nadaného umělce, který byl ve výtvarném oboru velmi všestrannou osobností.

Ovládal grafiku, kresbu, ilustraci, kresbu karikatur, malbu, animace a také navrhoval kostýmy. Při grafické tvorbě si nejčastěji vybíral litografii, suchou jehlu a lept. [25]

Ilustroval knihy Už zase skáču přes kaluže (1972) od Alana Marshalla, Pes baskervillský (1977) os Arthura Conana Doylea, Robinson Crusoe (1986 os Daniela Defoa, Pipi dlouhá punčocha (1993) od Astrid Lindgrenové, Věštkyně a jasnovidce aneb Na prahu záhad (1996) od Karla Čapka, Bajky (20001) od La Fontaina. [11]

Od roku 1982 ilustroval dětské knihy pro Miloše Macourka, mezi které patří Mach a Šebestová (1982), Arabela (1991), Mach a Šebestová na prázdninách (1993, 1999), Žofka (2000), Mach a Šebestová ve škole (1997), Mach a Šebestová za školou (1998), Mach a Šebestová na cestách (2000), Ostrov pro šest tisíc budíků (2000), Žofka ředitelkou zoo (2001), Mach a Šebestová v historii (2002).

Ivana Hutařová uvádí ve své knize citaci od Adolfa Borna, který popisuje vztah s Milošem Macourkem: „S Milošem Macourkem jsem se spřátelil okolo roku 1960. Ten vztah vydržel vlastně navždy. Je to množství knih pro děti a animovaných filmů, které vznikly. Myslím, že byl tím nejoriginálnějším autorem v české literatuře pro děti.“ [11, s.14]

O svoji animaci doplnil filmy Jak svět přichází o básníky, Jak básníci přicházejí o iluze a film Jak básníkům chutná život. [11]

4.3.9. Eva Šedivá

Eva Šedivá, narozená 1934, je umělkyně, která se zabývá animovaným filmem a ilustrováním knih a časopisů pro děti a mládež. Obrazově ztvárnila například knihy Ošklivé káčátko (1975) od Pavla Šruta, Co si povídají hodinky (1975) od Karla Sýse, Listopadová pohádka (1979) od Věry Provazníkové, Lesní pohádka (1979) od Lačezara Stančeva, Duhové pohádky (1984) od Daniely Fischerové, Autíčko Tydýt (1998) od Jiřího Kahouna, Pohádky u kouzelné hromádky (2000) od Jindřicha Balíka, Pištivrátek (2001) od Jacoba Grimma a Wilhelma Grimma a mnoho dalších. Za svoji práci v ilustraci dostala několik ocenění. [11]

4.3.10. Jiří Šalamoun

Jiří Šalamoun, narozený roku 1935, je český výtvarník, grafik a ilustrátor a v české ilustraci představuje další důležitý pilíř. Vyučoval na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze a proslavil se ilustrací dětských knih o Maxipsovi Fíkovi napsané Rudolfem Čechurou. Ilustroval díly Maxipes Fík (1981), Psi příhody (1983), Příhody Maxipsa Fíka (1994), Jak Fík vyrostl (2003), Maxipes Fík na cestách (2004). Z dalších Šalamounových ilustrací můžeme zmínit knihy Poslední mohykán (1972) od Jamese Fenimora Coopera, Pan Tau a tisíc zázraků (1974) od Oty Hofmana, Dítě školou povinné (1991) od Jiřího Suchého a Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky (1991) od Johna Ronalda Reuela Tolkiena. [11]

4.3.11. Renata Fučíková

Renata Fučíková, narozená 1964, se zabývá ilustrováním knih již od dětství a za svoji dosavadní práci v tomto oboru získala několik ocenění. O svých začátcích říká Fučíková v knize Ivany Hutařové: *„První kniha, kterou jsem ilustrovala, byly Staré řecké báje a pověsti od Eduarda Petišky – ale to mi bylo asi pět. Doopravdy první kniha – už jako má obživa, tudíž i honorovaná – byl maďarský dívčí románek Písnička pro Kláru. Velmi depresivní příběh ze současné Budapešti.“* [11, s.42] Ilustrátorka Renata Fučíková získala několik ocenění za svoji dosavadní práci v tomto oboru. Ilustrovala knihy Písnička pro Kláru (1990) od Katalin Magyar, Princ Kaspian (1991) od Clivese Staplese Lewise, Letopisy Nanie 1-7. (1992) od Clivese Staplese Lewise, Pohádky (1997) od Hanse Christiana Andersena, Pohádky (1995) od Jacoba Grimma a Wilhelma Grimma, Vyprávění ze Starého zákona (1996), Vyprávění z Nového zákona (1997), Princezna a skřítek (2001) od George MacDonalda, Dcera čaroděje (2002) od Doroty Tesakowské. [11]

4.4. Ilustrátoři Odyssey

Z důvodu množství převyprávění Homérovy Odysseji není možné zahrnout do této diplomové práce všechny ilustrátory, kteří knihu výtvarně zpracovali. Tato kapitola proto představuje pouze výběr těch nejzajímavějších ilustrací, které se od sebe nějakým způsobem odlišují.

Prvním zajímavým výtvarným zpracováním je převyprávění Jaroslava Huláka ilustrované Zdeňkem Kudělkou, které vyšlo v roce 1981 v nakladatelství Albatros. Autor ilustrace Zdeněk Kudělka je inspirován řeckou malbou, což se projevuje zejména v barevnosti ilustrací. Převládá zde červená, černá, hnědá, žlutá a oranžová barva, stínování je pouze naznačeno. Postavy jsou stylizovány dle řeckého umění, a to především v oblastech hlavy, zachycení svalů a proporcí. [08]

Dalším výrazným zpracováním je Odyssea vydaná v nakladatelství Odeon v roce 1984, kterou z řeckého jazyka přeložil Rudolf Mertlík a ilustroval Jan Bauch. Ten v knize ztvárnil Odysseovy portréty v litografii, suché jehle nebo jej namaloval temperou. Bauchova ilustrace knihy je abstraktní s realistickými prvky a charakterizuje ji velice výrazná barevnost. [07]

V roce 2010 vytvořil americký umělec Gareth Hinds akvarelovou ilustraci v komiksovém podání, přičemž tato převyprávěná verze Homérovy Odyssey je k dostání v papírové i knižní vazbě. K ilustracím Gareth použil tužku a akvarel a poté ilustrace digitálně upravoval. [40]

V roce 2011 vyšla Odyssea přepsaná Louiem Stowellem, jejíž ilustrátorem je italský umělec Matteo Pincelli. Obrázky, které doplňují text, mají světlé a nevýrazné barvy, které působí velice jemně zároveň s rukopisem umělce. [47]

V roce 2012 vyšla Homérova Odyssea s ilustracemi anglického umělce Neila Packera. Hlavními rysy ilustrace jsou výrazná barevnost, dominance zelené barvy, postavy se světlou až bílou kůží, lidské proporce dle antického malířství a hlava zachycena z profilu. Ilustrace je doplněna v textu o černé siluety. [54]

V roce 2014 vyšla opětovně Odyssea v překladu Rudolfa Mertlíka, tentokrát však s ilustracemi od Michala Cihláře. Ilustrace působí dojmem kolorovaného dřevořezu se silnými obrysovými liniemi. Z jeho obrazového doprovodu lze poznat vliv řeckého umění. [14]

V roce 2016 pak ztvárnil americký umělec MiKyung projekt, ve kterém ilustroval Odysseu zcela odlišným způsobem než předchozí autoři. Hlavním prvkem, který se v ilustracích opakuje, je nahá ženská figura. Postava je zakomponována do přírody, ve které je Odysseus součástí. MiKyung Lee znázorňuje Odysseovo putování a dělí jej na ztrátu, harmonii, přibližování se a další části. [61]

V roce 2016 vytvořila obrazovou část Odyssey v adaptaci textu od italského spisovatele Giorgia Ferrera Manuela Adreani. Tato ilustrace je jemná, převažuje v ní modrá a šedivá barva a zachycené postavy mají jemné obličejové rysy. Vliv antického umění se zde výrazně neprojevuje. [58]

Velmi zajímavé a originální komiksové pojetí Odyssey je od argentinského autora Diega Agrimbau. Tento umělec ztvárnil oba Homérovy eposy tak, aby byly zajímavé ztvárněním postav a barevností pro dnešní mládež. Odysseu ztvárnil dokonce dvakrát, přičemž podruhé v roce 2017 ve spolupráci s argentinským tvůrcem komiksů Smiltonem Klaassenem. [55]

5 Homérův epos Odyssea

5.1. Obecné informace

Odyssea je epická báseň, kterou napsal Homér přibližně v 8. stol. př. n. l. Báseň je napsána ve 24 zpěvech a 12 111 verších. A dějově navazuje na epos Ilias, který popisuje dobývání Troji. Ilias i Odyssea patří i mezi často překládaná díla a mezi nejznámější české překladatele, kteří přeložili Odysseu, můžeme řadit Otmara Vaňorného, Vladimíra Šrámka, Antonína Škodu nebo Rudolfa Mertlíka.

Mapa, která by měla zachycovat Odysseovo putování, by dle Vojtěcha Zamarovského neodpovídala reálné mapě, a to z důvodu, že Homér popisoval nejen místa, která znal osobně, ale také některá znal pouze z vypravování. Mnoho míst odpovídá reálným územím například Ithaka, Sicílie, soutěska, kterou proplouvá, když se Odysseus střetává se Skyllou a Charybdou. Často je kladena otázka, zda Ilias a Odysseu napsal jeden autor. Vojtěch Zamarovský uvádí: *„Rozhodující většina badatelů zastává dnes (oproti minulému století) stejný názor jako antika: že oba eposy jsou dílem jednoho básníka, který v nich přetavil „surovou rudu“ řeckých lidových pověstí a písní v „čisté zlato“ Iliady a Odysseie.“* [29, s. 237]

Obdobný příběh, jako je Odyssea, vylíčil helénistický básník Apollonius Rhodský ve svém literárním díle Argonautika. V řeckém eposu ze 3. stol. př. n. l., líčí básník příběh, který popisuje cestu Jasona a Argonautů ke zlatému rounu, které je ukryto na vzdáleném ostrově jménem Kolchida. Cesta se neobejde bez strastí a problémů, nad kterými musí Jason vyžrát. Inspirace Homérovou Iliadou a Odysseou je nepopíratelná. Jason se v příběhu rovněž setkává s postavou Athény, Harpyjí, Sirénami, Charybdou a s mnoha dalšími, které vylíčil Homér ve svých eposech. [19]

Římskou obdobou Homérovy Odyssey a Iliady je Vergiliův epos Aeneis, který napsal Publius Vergilius Maro v letech 29–19 př. n. l. Příběh líčí putování hrdiny Aenea a jeho návrat do rodné Itálie. V příbězích je rovněž zachycena trojská válka, Aeneova láska a dobrodružství, se kterým se setkává na cestách. Jelikož většina římské kultury vychází z řecké, ani v římských bájích tomu není jinak. Postavy, které zachycuje Aeneis, jsou odrazem postav z Odyssey, ale ne však přesnou kopií. Příkladem s odlišnou charakteristikou postav jsou bytosti Skylla a Sirény. [26]

5.2. Děj literárního díla Odyssea

Odyssea je příběh o statečném a chytrém muži, který se vydává na cestu domů poté, co dobyl Troju. Bohužel se jeho putování nenachází bez obtíží a mění se v desetileté bloudění. Během něj Odysseus rozhněval několik bohů, nejvíce Poseidona, který mu posléze cestu nejvíce komplikoval. Odysseus vyplul s dvanácti koráby, přičemž nejdřív vyplenili město v Thrakii, ale Kikonové zajali šest jeho druhů z každého korábu a zavraždili je. Dále se vydal Odysseus se svojí posádkou do země Lotofagů a odtud pak do země jednookých Kyklopů. Zde vládl lidožravý Kyklop Polyfemos, syn Poseidonův. Polyfemos pozřel šest členů Odysseovy posádky a jako odplatu ho Odysseus oslepil. Oslepení však rozhněvalo Poseidona natolik, že Odysseovi působí další obtíže na cestách. Poté se povedlo posádce rozhněvat boha větrů Aiola a museli plout dále až k lidožravým Laistrygonům, kteří pozřeli většinu Odysseovy posádky. Z původních dvanácti lodí zbyla pouze jedna a ta se po čtyřech měsících plavby dostala na ostrov Aiiai, kde sídlila čarodějka Kirké, dcera boha Héliá a jeho ženy Persy. Jak uvádí Robert Graves *„Kirké ovládala všechna kouzla, ale lidi neměla příliš v lásce. Když Odysseovi druhové metali los, kdo má zůstat na lodi a držet stráž a kdo má prozkoumat ostrov, padla volba na Odysseova druha Eurylocha, aby s dvaadvaceti dalšími vystoupil na břeh. Zjistili, že Aiaia je bohatá na duby a na jiné lesní stromy, a nakonec objevili Kirčín palác, postavený na široké mýtině u středu ostrova. Okolo se plížili vlci a lvi, kteří místo aby se na Eurylocha a jeho skupinku vrhli, stavěli se zpříma na zadní nohy a laskali se s nimi. Člověk by byl snad ty zvířata považoval za lidské tvory, a také to lidé byli, jenom Kirčiny čáry je tak proměnily.“* [04, s. 720] Když dorazili do paláce, přivítala je Kirké hostinou, kterou vojáci neodmítli. Až na Eurylocha, který běžel pro pomoc k Odysseovi, je všechny jedem proměnila ve vepře. Bůh Hermes byl předvídavý a ochránil Odyssea proti Kirčíným kouzlům. Když Kirké zjistila, že je imunní, poklekla před Odysseem a přemlouvala ho, aby se stal jejím manželem. Poté, co se mu podařilo přesvědčit čarodějku, aby přísahala a zpět navrátila lidskou podobu jeho posádce, po dobu jednoho roku s ní setrval na ostrově. Kirké mu porodila tři syny Latina, Télegona a Agria. Když se již Odysseus nemohl déle zdržet, protože ho jeho srdce stále lákalo rodině, Kirké mu poradila, aby se vydal do sídla Hadova za věštcem Teiresiem, který mu poradí cestu domů. Ten však varoval Odyssea před Poseidonovým hněvem, Sirénami, Skyllou a Charybdou. Při

pokračování v dobrodružné cestě, doprovázené mnoha bouřemi, opravdu narazil Odysseus na Sirény, které líbezným zpěvem vábily jeho posádku. Aby se ochránili před Sirénami, nakázal Odysseus celé posádce si voskem zalepit uši a sám se nechal přivázat ke stěžni. *„Odysseus křičel na své druhy a hrozil jim smrtí, jestliže ho nepustí. Ti však poslouchali předchozí příkazy a ještě pevněji ho přitahovali ke stěžni. Tak loď bezpečně proplula a Sirény žalem spáchaly sebevraždu.“* [04, s. 723]

Po přeplutí území Sirén na ně čekalo další nebezpečí v podobě Charybdy, která zrovna klidnou vodu ve vír proměnila. Odysseus manévroval lodí natolik, že se jim podařilo uniknout Charybdě, ale vplout přímo do spárů šestihlavé nestvůře Skylle, zabila šest členů Odysseovy posádky. Aby posádka obnovila síly, rozhodl se Odysseus zastavit na ostrově Slunce. Nařídil členům posádky, aby odpřisáhli, že nezabijí ani jeden kus ze sedmi stád Heliových dobytků. Bohužel hladová posádka toto nařízení nedodržela, a když Odysseus usnul, zabila několik kusů ze stáda. Rozhněvali tak nejvyššího boha olympského natolik, že Zeus na posádku seslal ničivou bouři, která loď potopila a zabila všechny Odysseovy členy posádky. Jediný přeživší Odysseus se plavil na kusu stěžně, ale proud ho opět unášel směrem k nebezpečné Charybdě, která zrovna pohlcovala vodu. Podařilo se mu zachránit a po devíti dnech plavby, se Odysseus vyplavil na ostrově nymfy Kalypsó. Ta sedm dlouhých let drží Odyssea na ostrově Ogygia a rovněž žádá, aby se stal jejím manželem, výměnou mu slibuje nesmrtelnost. I přes to, že má s Kalypsó syny Nausithoa a Nausinoa, je nejvíce Odysseus oddaný své ženě Penelopé a chce se vrátit zpět na Ithaku. Ze zajetí se dostává pomocí boha Herma a na voru odplouvá z ostrova Ogygia. Když na něj Poseidon sešle bouři, zachrání ho bohyně Leukothea. Na břehu ostrova Drepané ho nachází Nausikaa, okamžitě se ho ujme a přivede Odyssea do paláce, kde se setkává s národem Fajáků. Tam ho pohostí a slíbí mu pomoc s návratem domů. Na příkaz Athény je vypravena loď Ithaku se spícím a nic netušícím Odysseem. Poté, co Athéna promění Odyssea do podoby žebráka, s ním rozmlouvá a radí mu, jak se vrátit domů. Odysseus zjišťuje, že je na Ithace přes sto nápadníků čekajících na jeho manželku Penelopé. Penelopé již neví, jaký úkol má vymyslet, aby nápadníky odradila, a tak vymyslí poslední. Tím je lukostřelba, kde má nápadník napnout Odysseův luk a prostřelit šípem dvanáct sekyr. Jediný Odysseus tento úkol splní, ale rozhněvá tím ostatní nápadníky. *„Mezi zoufalými ženichy, vyzbrojenými meči, a Odysseem, který až na*

luk nebyl vyzbrojen ničím, ale stál před hlavním vchodem do síně, vypukl tuhý boj.“ [04, s. 735] Odysseus spolu se synem Télemachem, otcem, Eumaniem a Filoitiem pobije všechny nápadníky a získá zpět svoji ženu Penelopé a svůj trůn na Ithace. Jelikož však na ostrově zůstává stále mnoho odpůrců a zrádců, aby nastal konečný mír, vyzývá Athéna Odyssea s pomocí svého otce Dia k ukončení krveprolití, čímž Homérův epos končí. [06]

V dalších příbězích, o kterých se zmiňuje například Robert Graves, je Odysseus vyhnán Athénou na deset let z rodné Ithaky. Během desetiletého vyhnanství má za úkol usmířit se s Poseidonem, kterému obětoval dobytek, aby mu Poseidón odpustil. Télemachos se stane ithackým králem a později si za manželku vezme bohyni Kirké. Jelikož se Odysseus nemůže navrátit zpět do své vlasti, vezme si za manželku Kallidiku, se kterou má syna Polypoiéta. Odysseův syn Télemachos je vyhnán matkou Penelopé, na základě kletby, která obviňuje syna ze zabití svého otce a sama se ujímá vlády. Po uplynulém vyhnanství se Odysseus vrací zpět na rodnou Ithaku, a to se mu stane osudným. *„Na Ithace přišla k Odysseovi smrt z moře, jak Teiresias předpověděl. Syn Télegonos, kterého měl s Kirkou, plul po světě a hledal ho. Přepadl Ithaku (kterou omylem považoval za Korkyru) a Odysseus podnikl výpad, aby nájezd odrazil. Télegonos ho zabil na břehu a osudnou zbraní byl oštěp zakončený páteří ze zatugy.“* [04, s.736] Příběh je zakončen tím, že se Penelopé později provdává za Odysseova syna Télegona.

6 Popis vybraných postav z Odyssey

Tato kapitola je zaměřena na postavy, které jsou vybrány k ilustraci Homérovy Odysseji. V kapitole je zaznamenán popis vybraných hlavních postav, jejich hlavní příběh a následující vývoj v jiných kulturách. Výběr postav byl zvolen na základě Homérova příběhu, které nejvíce Odysseovi znepríjemnili cestu nebo pro něj byly důležité. Výběr postav, které jsou v této kapitole popsány, je zvolen na základě praktické části diplomové práce.

6.1. Harpyje

Harpyje (řecky ἄρπάζειν) jsou nestvůry, které se svým vzhledem podobaly Sirénám, které byly popisovány jako ženy s ptačím vzhledem. Jejich úkolem bylo odnášet duše mrtvých do podsvětí a Homér se o nich zmiňuje, když odnesly duši Odysseova syna. S těmito stvořeními je spojován hlad, sucho, silný zápach a epidemie. [03] Harpyje jsou nejvíce známé z bájí o králi Fíneovi, kterého bohové potrestali věčným hladem tím, že mu vždy přiletěly harpyje sníst nebo pokálet jídlo. [29] Jak uvádí Vojtěch Zamarovský ve své knize: „Protože *Harpyje* nikdo nezapomněl, přežily zánik světa řeckých mýtů: dodnes se jejich jménem nazývají ošklivé a hašteřivé ženy, a kromě nich jihoameričtí draví ptáci, jež zoologové zařazují do rodu *Thrasaëtus*.“ [29, s. 125]

6.2. Charybda

Charybda (řecky Χάρυβδις), neboli Charybdis je stvoření popisované v podobě vodního víru nebo jako stvoření způsobující vodní vír. Vodu pohlcuje třikrát denně a posléze ji také vyvrhuje. Na rozdíl od Skyilly, která se vyskytuje nedaleko, je poměrně jednoduché Charybdis obeplout bez úhony v době, kdy je nečinná. Původ ani konkrétní vzhled není jist, ale Homér ji popisuje jako božskou Charybdis s hrozivým zjevem. [06] Naopak Robert Graves ji popisuje, na základě řeckých bájí, jako žravou ženu pohlcující vodu, kterou na dno moře srazil bleskem Zeus. V některých řeckých legendách je Charybda popisována jako velké vodní monstrum, které má na okraji nebezpečné zuby a proces pohlcující a vypouštějící vodu slouží pouze jako dýchání. Argonauté byli první, kteří obepluli Charybdu bez úhony. [04]

6.3. Kirké

Kouzelnice *Kirké* (řecky Κίρκη), která žila na ostrově Aiaii, je dcerou boha Helia a bohyně Persy. V Homérově příběhu se Odysseovi pomstila tím, že proměnila posádku ve vepře. I když se u ní Odysseus zdržel celý rok, neměla v úmyslu mu uškodit, chtěla ho totiž za manžela. Poradila Odysseovi, aby se vrátil do podsvětí, kde se může dozvědět cestu zpět do vlasti. Homér popisuje Kirké jako lstivou ženu s velice krásnými vlasy. Mezi její nejznámější kouzelnické činy patří dle bájí proměna krásné dívky Skyilly v hrozivou příšeru, proměna Odysseových mužů ve vepře dle Homéra a proměna laurenského krále Pica v datla. Kirké je známa také ze starých mýtů, které jsou spjaty s Argonauty. Vyobrazována byla nejčastěji na malbách v 16. a 18. stol. n. l. Na Pražském hradě byla umístěna malba od Bartholomea Sprangera s názvem *Odysseus a Kirké*, která je nyní v Uměleckohistorickém muzeu ve Vídni. V 18. stol. n. l. byla Kirké námětem pro českou operu od Josefa Myslivečka s názvem *Circe*. [29]

6.4. Polyfém

Kyklop *Polyfém* (řecky Πολύφημος) byl synem boha Poseidona a nymfy Thoosy. Tohoto lidožravého Kyklopa považoval Homér za jednoho z nejsilnějších Kyklopů. V Odyssee zajal a zabil šest členů Odysseovy posádky a Odysseus se mu oplatil tím, že při útěku ze zajetí Polyféma oslepil. Oslepení Kyklopa Polyféma ovšem rozhněvalo Poseidona. Zajímavostí je, že popis Kyklopů je v mýtech sjednocený, a sice jako lidožravý jednooký obr s velkou silou. Homér uvádí Kyklopy jako národ, který žil v Hyperii, ale dle jiných bájí byli Kykloповé pouze tři. Vojtěch Zamarovský dále uvádí: „*Kykloповé dávno vyhynuli, jen jejich jméno zůstalo. Označuje se jím obr nebo silák; mluvíme o kykloповských strojích, kykloповské postavě apod. Dostalo se i do medicíny: zrudnost, při níž obě oči splývají ve středu obličeje, se nazývá kyklopie.*“ [29, s. 186]

6.5. Odysseus

Odysseus (řecky Ὀδυσσεύς) je považován za bystrého, statečného a silného muže. Tento Ithacký král je synem Láertův a Antikleie a otcem Télemacha. V příběhu je zachycena strastiplná cesta domů na Ithaku za svojí manželkou Penelopé a synem. Svojí lstivostí a chytrostí překonal mnoho nebezpečných nástrah. Odysseus je také skvělý v lukostřelbě, tento um dokázal při jednom

z posledních úkolů, který zadala jeho manželka Penelopé. Jedná se o jednu z nejvýraznějších postav řecké mytologie, která představuje ideál muže jakožto hrdiny. Odysseovou postavou se inspiruje mnoho básní, řeckých tragédiích a římských básníků. Cituji: „*A zůstal hrdinou kat exochén pro všechny věky: nelze snad vůbec zjistit, kolik autorů dosud zpracovalo nebo obměnilo jeho postavu a kolik jich tak ještě učiní – v dramatech, v románech, v básních, ve filmu.*“ [29, s.236] Postava Odyssea byla často také ztvárněna na řeckých vázách, které zachycovaly různé příběhy, ale později i na obraze od Petera Paula Rubense, Williama Turnera, Jozefa Kostky. [29]

6.6. Penelopé

Penelopé (řecky Πηνελόπη) byla dcerou akarnanského krále Íkaria a královny Periboie, a také manželkou Odyssea. Byla věrná a oddaná svému manželovi natolik, že vymýšlela úkoly a činy, které po celou dobu Odysseova putování měly pozdržet a odradit stovky nápadníků. Když se dostal její manžel zpět na Ithaku, tak jej nepoznala, protože byl proměněný na mrzáka. Jelikož jí už docházely nápady, jak odradit nápadníky, vymyslela úkol, který by zvládl pouze její manžel. Tím úkolem bylo natáhnout tětivu na luk a prostřelit šípem dvanáct sekyr. Tento úkol splnil pouze žebrák, kterého Penelopé nepoznala. Když dala poslední úkol, který byl vynést z ložnice manželskou postel, tak se Odysseus usmál, protože věděl, že to je pouze zkouška. Bylo nemožné vynést postel mimo ložnici, protože ji Odysseus vyrobil z kmene olivovníku a nebylo ji možné kamkoliv přenést. Homér popisuje Penelopé jako ideál manželské lásky a oddanosti. Vlastnosti, které jí přidružují, jsou mimo jiné chytrost, krása a věrnost. [29]

6.7. Poseidon

Poseidon (řecky Ποσειδών) je mladším bratrem Dia. Tento bůh je často nazýván také jako Neptunus. Jeho rodiče jsou Kronos a Rhein. Z obavy, že by mohli svého otce někdy připravit o vládu, byl Poseidon Kronem sněden se všemi svými sourozenci, kromě Dia. Ten byl po porodu matkou ukryt na Krétě a když měl síly, povstal proti vlastnímu otci a zachránil své bratry. Při rozdělování vlády mezi Poseidonem, Plutem a Diem, losem padla vláda nad vodstvem právě Poseidonovi. Sídlo si zřídil v hlubinách moře ve zlatém paláci v Aigách. Jedním z typických atributů pro Poseidona jsou koně se zlatou hřívou, zlatá zbroj a

trojzubec, ale také mu byli zasvěceni delfíni, býci a strom sosna. Poseidon je původce veškerého dění v moři, včetně vlnobití, zemětřesení, krotí rozbouřené vlny a posílá lodím příznivý vítr. Rozhněvaný ničí mořeplavce, zaplavuje města, vysílá mořské obludy. [29] Nejlépe je povaha Poseidona popsána v knize od autorů L.F. Sasky a Dr. F. Groha: „*Poseidonova povaha je nestálá jako živel, jemuž vládne. Je prudký, popudlivý, neústupný a vzdorovitý. Ačkoliv je mladší nežli Zeus, nechce se někdy podrobti jeho vůli.*“ [20, s. 88.] Pro antické Řecko měl Poseidon velký význam, který mu byl prokazován například častým ztvárněním v malířské či sochařské podobě. „*Z velkého množství antických soch Poseidóna je snad nejznámější tzv. Poseidón s trojzubcem, římská kopie řeckého díla pocházející z druhé poloviny 4. stol. př. n. l. (dnes ve Vatikánském muzeu); slavná Lýsippova socha Poseidóna z druhé poloviny 4.stol.př.n.l. se zachovala v několika menších kopiích, z nichž zvláště dobrá je v Iraklijském muzeu na Krétě; r. 1946 byla objevena velká a umělecky cenná Poseidónova socha v troskách antické Smyrny (dnešního Izmiru).*“ [29, s. 278] Z 18. století je nejznámější zachycení Neptuna od Nicoly Salvy na římské fontáně di Trevi, která byla vytvořena dle Berniniho návrhu. V Praze se nacházely dvě sochy Neptuna, které byly před třicetiletou válkou přemístěny a nyní jsou umístěny ve Stockholmu a Drottningholmu. [29]

6.8. Sirény

Sirény (řecky Σειρήνες) jsou popisovány jako nádherné ženy s líbezným zpěvem, které poté mořeplavce zabíjely. Není pochyb, že využívaly ke svádění ženskou sexuální přitažlivost, a v kombinaci se svým podmanivým zpěvem působily neodolatelně. Nejúčinnější obranu proti nim zvolil Odysseus, který nakázal svým vojákům, aby si zalepili uši voskem a sám se nechal přivázat ke stěžni. Je tedy jediný, kdo z celé posádky slyšel zpěv Sirén. [06] U nejstarších překladů plavba kolem Sirén proběhla bez přivázání Odyssea ke stěžni lodi, ten měl naopak volnost v pohybu na lodi, a přesto jim odolal. Sirény jsou popisovány v řeckých bájích a pověstech v různých podobách, ale nejčastěji, jako ženy s křídly a drápy. Vizuální podoba mezi Sirénami a Harpyjemi není nahodilá, naopak R. Graves zmiňuje ve své knize příbuzenský vztah. [04] Dle zdrojů se liší také počet, ve kterém se vyskytovaly. „*Někteří věří, že Sirény byly jenom dvě, jiní, že byly tři, totiž Parthenopé, Leukosia a Legeia; či Peisionoé, Aglaopé a Thelxepeia; či*

Aglaofonos, Thelxiopé a Molpé. Ještě jiné jmenují čtyři: Teles, Raidné, Theliopé a Molpé.“ [04, s. 724]

Od konce 8. stol. n. l. jsou popisovány jako vodní panny. V heraldice se také nachází popis Sirén jako dvouocasých žen s křídly. Na římských malbách, mozaikách a nádobách jsou Sirény zachyceny v několika odlišných podobách, například i s hudebními nástroji. [29]

6.9. Skylla

Skylla (řecky Σκύλλα) je nesmrtelná nestvůra ukrývající se ve skále v Messinské úžině. Ze své sluje loví delfíny, mořeplavce, mořské tuleně a jinou potravu, která by ji zasytila. V Homérově eposu se jí podaří usmrtit šest členů Odysseovy posádky. Popis a původ Skyilly se odlišuje v řeckých a římských bájích. V řeckých bájích je popisována jako psí nestvůra s dvanácti ohavnými nohami a šesti strach nahánějícími hlavami. Každá hlava má tři řady špičatých zubů a vydává štěkající a kňučivé zvuky. [06] *„Popis Skyilly má větší mytologickou důležitost, než by se na první pohled zdálo: ztotožňuje ji s bílými hafany smrti se zrzavýma ušima, strašidelnou smečkou přízračných fen z britských pověstí, která šťve duše zatracenců. Byli to dávní egyptští lovečtí psi, zasvěcení Anúbiovi a dosud chovaní na ostrově Ibiza, kteří vydávají při pronásledování kořisti vytí podobné kňučení štěňat nebo křiku hus bernešek při tahu.“* [04, s. 731]

Nejednalo se vždy o stvůru, jakou je nejčastěji spojována. Původem to byla dcera megarského krále Nisose. Líčí ji jako mladou a půvabnou dívku, která si získala srdce mnoha mužů. Zamiloval se do ní samotný bůh vodstva Poseidon nebo také bůh plavců Glaukos. V Řeckých bájích a pověstech není jednoznačně uvedeno, kdo Skyllu promění v nestvůru. A to z důvodu existence příběhů se třemi možnými původci, kterými jsou Poseidon, Kirké a Poseidonova žena Amfitrité. Důvodem proměny dívky v nestvůru byla žárlivost. V římské Aeneis je Skylla popsána jako nádherná žena se žraločím tělem a s ocasy delfínů. [26] Ovidius vystihuje Skyllin vzhled jako napůl ženy a napůl psí nestvůry s šesti hlavami. V římských bájích a pověstech je další vzhled kombinován s hady, ptáky nebo rybami.

7 Odyssea v umění

Kapitola Odyssea v umění poukazuje na množství vyobrazení tohoto tématu od starověku až do současnosti. Téma spjaté s Odysseem se dochovalo na mnoha vázách, sochách, malbách, ale také v hudbě.

Antické umění se dochovalo na keramice a nástěnných malbách. Hrnčířství ve starověkém Řecku v 5. století př. n. l. bylo považováno za jedno z nejlepších a nemělo v širokém okolí konkurenta. Proto není divu, že athénští hrnčíři zásobovali například i Etrusky.

Základem pro dobré hrnčířství byla jílovitá hlína, která se musela důkladně zpracovat šlapáním a převalováním. Jak uvádí Jan Bouzek: „Kvalitní hrnčířská hlína se těžila zejména na mysu Kolia, asi 10 km jižně od Athén. Hrnčíři žili ve čtvrti zvané Kerameikos, v sousedství hlavního hřbitova.“ [01, s. 113] Aby byla hlína červená, přidávali do ní hrnčíři různé přísady. Keramika byla poté zpracovávána dvěma lidmi – první otáčel spodní deskou a druhý tvaroval hlínu do potřebného tvaru. Dále se hlína nechávala zaschnout, zdobila se a poté se páčila v kopulových pecích. Zdobení řecké keramiky dnes dělíme na několik stylů, a sice styl geometrický, černofigurový, červenofigurový, orientalizující a malbu na světlém podkladu. Nejčastěji se můžeme setkat s červenofigurovým stylem, u kterého se používal listr na místa, jež měla být černá. Listr byla směs vyrobená z již přepálené hlíny a organické sloučeniny. Po vypálení namalované nádoby, hlína, kde byl listr, zčernala. Řekové vyráběli nádoby různých velikostí a tvarů v závislosti na účelu, ke kterému nádoba sloužila. Vyráběly se například amfory (nádoby se dvěma madly na úchovu tekutin), krátery (nádoby sloužící především pro namíchání nápoje z vína ředěného vodou), kylixy (mělké číše k popíjení vína), skyfy, hydria, pyxis, oinochoe, olpe a jiné. Obtížnou část procesu představovalo pro hrnčíře samotné pálení keramiky. Z důvodu nedokonalé techniky jim totiž často keramika praskala. [01]

Vázové malířství bylo natolik oceňováno, že si umělci dané nádoby podepisovali vlastním autogramem. Na základě toho se dochovala jména významných malířů, kteří především ztvárňovali mytologické motivy a náměty každodenního života. K nejvýznamnějším umělcům své doby patřili Andokida, Eufronios, Euthymidés, Fintias, Mysón, Panaitiův malíř, Epiktétos, Makrón, Durid, Pentheisiley a jiní. [01]

Z nástěnného malířství se toho tolik nedochovalo, ale dle výzkumů a dochovaných fragmentů nezůstalo oproti keramice pozadu. Důkazem mohou být fresky z etruských hrobek či nástěnné malby v Paestu. Za jednoho z nejvýznamnějších malířů 5. století př. n. l. byl považován Polygnótos z Thasu. Ztvárňoval především témata řeckých dějin a bájí. Jeho dílo přibližuje Jan Bouzek: „Dobytí Tróje a Odysseus v podsvětí byly velké malby, které zahrnovaly větší počet figur v téměř životní velikosti. Způsob malby byl zřejmě epizodický – kráter s Argonauty v Louvru ukazuje rozptýlení jednotlivých hrdinů scén v náznacích krajinných prvků.“ [01, s. 234] Svoji významnost dokazoval Polygnótos z Thasu v jedinečném užívání barev – bílé, okrové, červené, černé a jejich kombinacemi, částečným stínováním a zachycením otevřených úst a zubů na malbách. [01]

Nejrozšířenější vyobrazování Odyssey bylo ve starověku na keramických vázách. Nejznámější je váza s tématem Odysseus plující kolem ostrova Sirén, která pochází z 5. stol. př. n. l. [60]

Malba, která pochází z 5. stol. př. n. l., je pojmenována *Penelopé a Télémachos u tkalcovského stavu*. V současné době je uložena v Městském muzeu v Chiusi. Tato pompejská malba zachycuje Penelopé, jak tká pohřební rubáš pro Odyssea a při tom oddaluje setkání s nápadníky tím, že každé ráno upárá kus utkaného rubáše z předešlého dne. [33]

Vyobrazení Odyssea jako žebráka lze vidět na terakotovém reliéfu z 5. stol. př. n. l., který vyobrazuje Odyssea klanícího se před Penelopé po splnění úkolu. [52]

Kampánský kráter, který pochází ze 4. stol. př. n. l. opatřil malbou řecký malíř Ixion a dnes je umístěn v pařížském muzeu Louvre. Tématikou, kterou umělec zachycuje, je Odysseovo vraždění ženichů. [49]

Jedno z mnoha zachycení Kyklopa Polyféma je možné vidět v Bostonském muzeu umění. Jedná se o mramorovou bustu z 2. stol. př. n. l. [35]

Dalším ztvárněním Odyssea je soubor helenistických soch z 2. stol. př. n. l., nalezený v roce 1957 v italském městě Sperlonga. Tento soubor zachycující děj z Homérova eposu, se nacházel v jeskyni pod vilou římského císaře Tiberia. Nejzachovalejší je sousoší, které zachycuje oslepení Kyklopa Polyféma. Kromě něj se dochovalo torzo sousoší, kde zápasí Odysseova posádka se Skyllou. [63]

Nizozemský barokní malíř Peter Paul Rubens namaloval v roce 1638 obraz *Odysseus u Fajáků*, který je nyní uložen v Galerii Palatina ve Florencii. Na obraze je zachycen nahý Odysseus, který se zachrání na Ostrově Fajáků. Přichází za ním statečná Nausicaa, která nabídne nahému Odysseovi pomoc. [62]

V roce 1829 ztvárnil anglický malíř Joseph Mallord William Turner děj, který zachycuje únik před Kyklopem Polyfémem. Obraz je nazván *Odysseus a Polyfém*, jenž je umístěn v Národní Galerii v Londýně. [57]

V roce 1935 vyobrazil leptem Henri Matisse *Odyssea a Nausika*, přičemž dílo zachycuje část děje, jak Odysseus žádá o pomoc Nausiku na břehu ostrova. [53]

Odyssea několikrát ztvárnil rovněž umělec Jan Bauch, a to nejen formou ilustrací k Homérově *Odyssey*, ale také ve svých grafikách. Příkladem je grafický list z roku 1986, který zachycuje *Odyssea* v technice suché jehly. [38]

Tématikou *Odyssey* se inspiroval také současný běloruský umělec Vladislav Kvartalny, který na svých grafikách zobrazil ženské postavy z *Odyssey* Athénu, Nausiku, Kirké, Kalypsó, Sirény a Penelopé. Grafický tisk z roku 2008 je zpracovaný barevným leptem. Autor na tomto tisku zachycuje *Odysseovu* manželkou Penelopé a vraždění ženichů. [51]

8 Grafické listy

Praktickou částí diplomové práce bylo vytvoření deseti grafických listů k Homérově Odyseji. Tato kapitola zahrnuje popis a vysvětlení vlastní ilustrace.

Jednotlivé grafické listy jsou vždy tvořeny ústřední postavou, která je umístěna v centrální části tisku. Pod hlavní postavou se odehrává část příběhu, který zažil Odysseus. V levém horním rohu se nachází medailon, který ztvárňuje hlavní postavu a dále je tam uvedeno jméno vyobrazené postavy v řeckém jazyce. Po stranách je rám, který je tvořen prvky inspirovanými starověkým Řeckem.

Grafické listy jsou o rozměrech 395 x 295 mm. Tisková matrice má rozměr 299 x 217 mm. Pro grafické tisky je zvolen papír italské značky Fabriano. Gramáž zvoleného papíru je 220 g/m².

8.1. Kyklop Polyfém

Postava Kyklopa Polyféma je umístěna uprostřed grafického listu. Prvky, které charakterizují Kyklopy, jsou jedno oko, hrozivý vzhled, velká síla a výška obra. Pod hlavní postavou jsou zachyceny dva děje. První děj, který je umístěný v levé dolní části, vyjadřuje, jak se Polyfém chystá sníst Odysseovy vojáky. V pravé části je zachycena Odysseova odplata za zabití jeho šesti vojáků. Po stranách jsou umístěny zbraně, které jsou inspirovány vyobrazením z řeckých vázových maleb.

8.2. Poseidon

Poseidon je často vyobrazován jako starší muž s polodlouhými vlasy a delším plnovousem. Mezi hlavní atributy, které jsou spojovány s Poseidonem, patří trojzubec, mořské bouře, koně. V mém vyobrazení je Poseidon zachycen jako zachmuřený muž, ze kterého jde cítit touha po pomstě. Pro ohraničení grafiky jsem použila Poseidonův hlavní atribut. Ve spodní části je ztvárněna Poseidonova pomsta za oslepení jeho syna Polyféma.

8.3. Kirké

Kouzelnici Kirké jsem zachytila s antickým účesem, kterým jsem se inspirovala z řeckých maleb. Pro bohyni je typický jed, kterým otrávila své hosty. Ten je ztvárněn v podobě kalichu, který drží obě postavy. Kirké se podařilo Odysseovu posádku proměnit ve vepře, jenž je na grafickém listu zachycen v medailonu u

nohou Kirké. Rám tisku je vytvořen dle stylizovaného dórského sloupu s kanelováním.

8.4. Sirény

Tři ženy umístěné v centrální části grafického listu jsou Sirény. Zachyceny jsou mořské panny dle novějšího popisu, který pochází z 8. stol. n. l. Ve spodní části je vyobrazen děj, při kterém Sirény topí mořeplavce. Jako rám jsou použity mořští živočichové podle maleb z váz.

8.5. Skylla

Šestihlavé monstrum Skylla je popisováno v řeckých bájích jako jedno z nejnebezpečnějších a nejohroživějších stvoření. Homér ji popisuje jako stvoření s dvanácti nohama a šesti psími hlavami. V mém vyobrazení Skylla číhá ze své sluje. Ve spodní části je vyobrazena loď bez posádky, protože posádku pozřela Skylla. Po stranách grafického listu jsou delfíni a chobotnice. Inspirace je rovněž řeckou malbou.

8.6. Charybda

Charybda je záhadné stvoření, které je popisováno odlišně. Dle popisů se jedná o tvora, které způsobuje vodní vír nebo jde také o vodní vír. Charybda je umístěna uprostřed grafického listu a vyobrazena jako vodní červ s nebezpečnými zuby, které pohltí proplouvající loď. Níže je zachycena Odysseova loď, jak proplouvá kolem Charybdy, aniž by se cokoliv stalo jeho členům posádky. Na okrajích tisku jsou vyobrazeny krevety a mlži dle antických maleb.

8.7. Odysseus

Statečný a chytrý hrdina Odysseus je v řeckých bájích a pověstech popisován jako mladý, pohledný, svalnatý a chytrý muž. Na grafickém listu je zachycen jeho návrat domů, finální bitvu a závěrečné setkání se svojí manželkou Penelopé. Po okrajích jsou připomenuty útrapy, které potkaly Odyssea při plavbě domů. Konkrétně jsou v nich ztvárněni vepři, které proměnila Kirké, Charybdis, Kyklop Polyfém, šestihlavá nestvůra Skylla, vyobrazení bájných tvorů a Harpie, Sirény a Poseidonův trojzubec a kalich jako symbol jedu, který poskytla rovněž Kirké

8.8. Penelopé

Odysseova krásná manželka Penelopé měla v Homérově eposu přes sto zájemců, kteří žádali o její ruku. Snažila jsem se zachytit Penelopé dle Odyssea, který ji popisuje jako krásnou a věrnou manželku. Pod hlavní postavou jsou zachyceni muži, jak se sklánějí před Penelopé a dávají jí na vědomí, že jsou schopni ji vzdát hold. Oděni jsou do své zbroje, která poukazuje na to, že jsou připraveni o ni bojovat. Tisk rámuje tradiční řecké geometrické dekorace.

8.9. Harpyje

Harpyje Homér popisuje jako napůl ženu a napůl ptáka. V Odyssey Homér zmiňuje pouze to, že Harpyje odnáší duše mrtvých do podsvětí. V mém vyobrazení je zachycena Harpyje jako žena s ptačími křídly a zdeformovanou postavou, která má na končetinách pařáty. V pozadí je zachycena řecká loď, z které Harpyje odnesla duše zemřelých.

8.10. Odysseus – žebrák

Aby neměl Odysseus jednoduchý závěr návratu domů na Ithaku, proměnila ho Athéna k nepoznání. Odysseus, jehož jsem ztvárnila jako pohublého mrzáka s jizvou na tváři a splihlými vlasy, musel také splnit úkol, který zadala Penelopé. Ve spodní části jsou ženiši vyčkávající na to, aby mohli splnit úkol. Před nimi stojí Odysseus, který úkol splní úspěšně, což všechny ženichy rozhněvá.

9 Didaktická část – výtvarně didaktický projekt

Didaktická část diplomové práce je zaměřena na vliv hrdinů a mýtů, který mají na žáky středních škol. V mnoha současných filmech nacházíme akční hrdiny, kteří mají vlastnosti podobné těm Odysseovým. Dle Mgr. Sylvy Fischerové, která se zabývala několik let rozborem Homérových děl, neoznačujeme Odyssea za člověka ani boha, ale za héroa, respektive poloboha.

Jako téma výtvarně didaktického projektu jsem si zvolila ilustraci k vybranému příběhu. Dříve byla ilustrace chápána jako vysvětlení textu pro negramotné, ale v současné době je vnímána jako svébytný umělecký obor. Práce ilustrátora není jednoduchá, jelikož klade velké nároky na to, aby správně zachytil podstatu příběhu a danou atmosféru.

Cílem výtvarně didaktického projektu bude vytvoření cyklu ilustrací k příběhu, který si žáci sami vymyslí. Dalším cílem je přiblížit žákům Odysseu zajímavým způsobem jednak z hlediska výtvarného zpracování, ale také z hlediska literárního.

9.1. Popis projektu

Projekt bude rozdělen do tří částí. V první části se žáci seznámí s vybranými grafickými technikami, suchou jehlou, linorytem a dřevořezem. Žáci si vyzkouší návrhy k daným technikám a také se dozví teoretické poznatky v oblasti ilustrace a grafiky. Poznají nejznámější ilustrátory a grafické listy.

V druhé části projektu s žáky probereme, jaké vlastnosti a schopnosti mají kladné a záporné postavy v příbězích současné doby a jaké z nich měly postavy z Odyssey. V této části si také žáci v rámci třídy vytvoří příběh o svém hrdinovi, který bude mít v závěru ponaučení. Příběh bude rozfázován dle počtu žáků.

Ve třetí části projektu si žáci připraví návrhy na grafické listy v technice suché jehly a touto technikou zrealizuje každý svoji část příběhu. Ve finále budou jednotlivé grafické listy svázané v jednu knihu.

9.2. Cíl projektu

Cílem projektu je seznámení žáků s materiálem a pracovním postupem, a to především při využití techniky suché jehly. Dále budou žáci seznámeni s ilustrací jako takovou a požadavky na její tvorbu a získají přehled o českých ilustrátorech. Projekt podporuje rovněž rozvoj schopnosti práce v kolektivu a schopnost rozlišovat lidské vlastnosti.

Během projektu budou u žáků rozvíjeny klíčové kompetence a kreativita. K tomu dopomůže i skutečnost, že práce žáků bude nejen samostatná, ale i kolektivní. Při tvorbě návrhů je podstatné, aby žáci dokázali spolupracovat a shodli se na příběhu i vizuální stránce hlavního hrdiny a jeho schopnostech. V rámci projektu dochází k mezipředmětovému propojení výtvarné výchovy, historie a českého jazyka.

Motivaci žáků, která je na začátku každého projektu nejdůležitější, by měl zajistit samotný charakter projektu, a sice moderní pojetí ilustrace v podobě vlastního ilustrovaného příběhu, který vznikne v rámci třídy.

9.3. Realizace projektu – plán hodin

1. Úvod k tématu ilustrace ke knize

Hodinová dotace: 2x45min

Východiska: Teoretická východiska o ilustraci, významní čeští i zahraniční ilustrátoři a ukázky jejich děl.

Cíle: Žáci jsou seznámeni s celým průběhem projektu a jsou zasvěceni do tématu ilustrace. Dále jdou seznámeni s dějem Odyssey a s vyobrazením Odyssea jako hrdiny.

Pomůcky: Prezentace na téma ilustrace, ukázky děl významných ilustrátorů.

Motivace: Úvod do tématu ilustrace, debata nad otázkou četby. Čtete rádi? Jaké žánry? Jak často čtete? Má četba význam a je pro vás obohacující? Znáte Iliadu a Odysseu? Kdo je autorem tohoto eposu? Jaké jsou vlastnosti hrdinů? Váš oblíbený hrdina z literatury? Jiní oblíbení hrdinové?

Popis vyučovací jednotky: Žáci jsou seznámeni s celým průběhem projektu, poté jsou zasvěceni s tématem ilustrace, prohlíží si ukázky děl významných ilustrátorů a zároveň probíhá debata nad otázkou četby řízená učitelem.

První zadání: Zamyšlení a debata žáků nad společným příběhem; jaké bude mít hlavní postava vlastnosti; události, které v příběhu nastanou; jaké jsou emoce v jednotlivých příbězích.

Výsledná práce: Teoretická znalost.

2. Seznámení žáků s grafickými technikami

Hodinová dotace: 4 x 45 min

Východiska: Teoretická znalost práce v grafických technikách.

Pomůcky: Prezentace na téma grafické techniky, ukázky děl významných grafiků.

Cíle: Žáci jsou seznámeni s grafickými technikami, a to jak s teorií, vývojem, metodami zpracování, tak s praktickým postupem práce v technice suché jehly. Od návrhu provedeným kresbou tuší a perem, po přenos na desku, rytí až po tisk.

Pomůcky: Jehla, kovové destičky, tužka, tuš, pera.

Motivace: Přehled vývoje tisku z hloubky, ukázky prací.

Popis vyučovací jednotky: Žáci zpracují technikou suché jehly zadané téma (krajina). Návrhy provedou tuší a perem, poté přenesou zrcadlově návrh na kovovou destičku a začnou rýt jehlou. Po vyrytí bude následovat seznámení žáků se zásadami tisku z hloubky (navlhčení papíru, sražení hran, natření desky, vytření desky, očištění hran, tisk, zatížení vytištěné grafiky při schnutí). Pro seznámení s technikou postačí formát matrice A5.

Výsledná práce: Grafický list zpracovaný technikou suché jehly na téma krajina.

3. Tvorba příběhu

Hodinová dotace: 4x45 min

Východiska: Teoretická část zaměřující se na příběh, lidské vlastnosti a emoce.

Cíle: Žáci v této části projektu vytvoří společný příběh. Vyučující vede s žáky diskuzi o tom, jaké má člověk vlastnosti a jaké emoce se projevují v různých situacích. Jak sami vnímáme jednotlivé situace a jak se při nich cítíme.

Pomůcky: Psací potřeby, papír.

Motivace: Žáci skupinově diskutují a tvoří v rámci celé třídy příběh.

Popis vyučovací jednotky: Žáci mají za úkol vytvořit příběh a podobu hlavního hrdiny, jaké bude mít vlastnosti a jak bude vypadat po vizuální stránce. Text příběhu by měl být členěn na samostatné události, které se v něm odehrají.

Výsledná práce: Sepsaný příběh dle jednotlivých událostí, podoba hlavní postavy.

Poznámka: V této části projektu může nastat spolupráce s vyučujícím českého jazyka, který si tuto část může vzít na starost.

4. Tvorba návrhů pro vlastní ilustrace

Hodinová dotace: 4x45 min

Východiska: Praktická znalost práce v grafické technice suché jehly.

Výtvarná technika: Suchá jehla.

Pomůcky: Tuš, štětce, pera, náčrtníky.

Motivace: Rozdělení si textu na části. Každý si dle vlastního uvážení zvolí část, která by se mu nejlépe ilustrovala.

Cíle: Žáci jsou seznámeni s grafickou technikou a jsou schopni začít tvořit návrhy.

Popis vyučovací jednotky: V první části projektu se žáci seznámili s technikou suché jehly, kterou si i vyzkoušeli. Nyní v této části projektu dochází k realizaci vlastní části, kterou si dle příběhu zvolili. Každý žák vytvoří alespoň 5 až 10 návrhů, ze kterých dle konzultace s vyučujícím a spolužáky se vybere vhodná ilustrace do společné knihy.

Výsledná práce: Jeden konečný návrh k ilustraci třídní knihy.

5. Příprava matrice, přenos výsledných návrhů na matrici

Hodinová dotace: 2x45 min

Východiska: Praktická znalost práce v grafických technikách.

Výtvarná technika: Suchá jehla.

Pomůcky: Kovová deska, jehla k rytí, pauzovací a kopírovací papír, brusný papír, pilník.

Motivace: Tvorba vlastní části, která bude součástí společné knihy.

Cíle: Příprava matrice k tisku.

Popis vyučovací jednotky: Nejprve si žáci opracují kovovou desku brusným papírem a pilníkem. Poté přenesou na matrici návrh, který si sami vybrali po konzultaci se spolužáky a vyučujícím. Dále žáci vyrývají motiv dle zrcadlově přeneseného návrhu.

Výsledná práce: Zhotovená tisková matrice.

6. Tisk z hloubky

Hodinová dotace: 3x45 min

Východiska: Praktická znalost práce v grafických technikách.

Výtvarná technika: Suchá jehla.

Pomůcky: Matrice, tiskařská barva, štětce, navlhčený papír, tiskařský lis, noviny, juta, organtýn, látky, křída.

Motivace: Tvorba vlastní části, která bude součástí společné knihy.

Cíle: Minimálně 5 povedených výtisků.

Popis vyučovací jednotky: Žáci si připraví papír formátu A4, který namočí do fotografické misky. Mezitím si připraví podkladový papír, na kterém je znázorněno, kam se položí matrice a kam papír. Poté proloží papír novinami a vysuší přebytečnou vlhkost. Dále natrou tiskovou matici barvou a následně vytřou místa, kde barva být nemá. Na místa, která budou chtít ponechat bílá, aplikují křídu. Poté přiloží matici na lis na ni položí vlhký papír. Nachystanou sestavu přikryjí plstí a s opatrností projedou lisem. Poté sejmou výtisk, uloží mezi lepenky a zatíží.

Výsledná práce: Zhotovená vlastní ilustrace.

Poznámka: Upozornit žáky na čistotu, aby nezanechali otisky prstů na matici či papíře. Rozvržení čisté a špinavé činnosti, aby se vyvarovali nechtěnému ušpinění, možnost spolupracovat se spolužákem.

7. Práce s ilustrací.

Hodinová dotace: 2x45 min

Východiska: Praktická znalost práce v grafických technikách.

Výtvarná technika: Suchá jehla.

Pomůcky: Guma, tužka, černá pastelka.

Motivace: Úprava výtisků, diskuze o jednotlivých výtiscích.

Cíle: Finální retuš vlastních výtisků.

Popis vyučovací jednotky: Žáci v této vyučovací hodině mají za úkol upravit nedostatky, se kterými nejsou spokojeni. Žáci si vyberou jeden výtisk, který bude reprezentovat jejich část příběhu.

Výsledná práce: Úprava vlastní ilustrace.

8. Finální tvorba knihy

Hodinová dotace: 4x45 min

Východiska: Knižní vazba.

Výtvarná technika: Praktická a teoretická znalost knižní vazby.

Pomůcky: Kartónové desky 2,5mm, knihařská jehla, silnější nit, plátno, lepidlo, nůžky.

Motivace: Zhotovení knihy.

Cíle: Spojit ilustrace v celek, přebal knihy.

Popis vyučovací jednotky: Žáci mají za úkol jednotlivé výtisky sešít. Společně navrhnout a vymyslet přebal a zkompletovat knihu (potah knihy, dekorace přebalu, zavěšení knihy do desek).

Výsledná práce: Kniha vymyšlená a ilustrována žáky.

9.4. Závěr výtvarně didaktického projektu

Výtvarně didaktický projekt je zpracován tak, aby rozvíjel jednotlivého žáka, ale také třídní kolektiv. Projekt není zaměřen pouze na ilustraci a její zpracování, naopak žák při ilustrování má být schopen mluvit o emocích a pocitech, když v první části projektu diskutují o tom, jak se cítí při různých situacích. Dále žák rozeznává vlastnosti a schopnosti, které jsou dobré a špatné, a pracuje s nimi ve svých příbězích. Projekt také podporuje skupinovou práci, a to v části, kdy se vymýšlí příběh poté, když se konzultují návrhy jednotlivých žáků, a v závěru při finální práci na knize.

Jsem si vědoma, že projekt je časově i technicky náročný, a proto je vhodný spíše pro žáky středních škol. Pro usnadnění práce je důležité, aby třída měla dobrý kolektiv a jednotlivci byli schopni projevit názor na práci svých spolužáků.

Výsledná podoba knihy může být rozdílná, nebráním se ani komiksovému zpracování, místo suché jehly může být využit linoryt, grafické tisky mohou být kolorovány.

Kompletní projekt v této podobě nebyl realizován z důvodu časové náročnosti. První část, která je čistě teoretická (o ilustraci a grafických technikách) byla zrealizována v Litomyšli na Střední škole zahradnické a technické s žáky oboru Zahradní architektury pod vedením Mgr. Terezy Sodomkové. Obdobu praktické části jsem vyzkoušela se žáky devátého ročníku Základní školy Staňkova v Pardubicích. Jednalo se ale pouze o podobu, kdy žáci tvořili vlastní komiks, kde si zvolili hrdinu a jeho příběh. Zpracování bylo provedené pouze formou kresby tuší, fixem a následným kolorováním. Tyto vyučovací hodiny měly u žáků úspěch pravděpodobně z důvodu popularity akčních hrdinů, kteří měli různé nadpřirozené schopnosti.

10 Závěr

Na začátku teoretické části diplomové práce jsem se zabývala ilustrací a její historií, grafickou technikou suché jehly, nejdůležitějšími českými ilustrátory, zachycení Odyssey v umění a autory, kteří ilustrovali Odysseu. V průběhu získávání podkladů pro tuto práci jsem neustále nacházela nové obrazy, sochy či keramiku, které byly spjaty s tematikou Odyssey. Jednotlivé kapitoly, které jsem v diplomové práci rozepsala, jsou z důvodu obsáhlosti, pouze shrnutím informací na dané téma. Například kapitola, která se zaměřuje na téma vyobrazení Odyssey v umění, je natolik rozsáhlá, že by mohla dát prostor k napsání knihy. Proto jsem se v této kapitole snažila vybrat zajímavá díla, která z různých období reprezentují část děje Odyssey.

Cílem praktické části diplomové práce jsem chtěla vytvořit soubor ilustrací k Homérově Odyssey, který se skládal z deseti grafických listů formátu A3. Postavy, které jsem vybrala pro výtvarnou část, jsou výrazné svým vzhledem i charakterem. Při navrhování jednotlivých postav bylo mým osobním cílem, aby jejich charakteristické rysy byly dle popisu Homérova literárního díla Odyssea. Pouze na grafickém tisku, na kterém jsem zachytila Sirény, se záměrně odkláním od Homérova popisu, a to z důvodu, aby nedošlo k vizuální záměně s Harpyjemi. Homér ve svém díle dává prostor představivosti čtenáře tím, že některé postavy nepopisuje podrobně, a toho jsem využila při zachycení nestvůry Charybdy, kterou jsem vyobrazila v podobě vodního červa.

Vlastní návrhy jsem ve spodní části grafického tisku vytvořila detailnější a náročnější na zpracování metodou suché jehly, proto jsem zvolila velikost matrice A4. V závěru jsem na grafické tisky zhotovila uzavíratelnou kazetu z kartónu, která slouží pro uložení i prezentaci diplomové práce.

V didaktické části diplomové práce jsou sepsány přípravy na vyučovací hodiny, které jako celek tvoří výtvarně didaktický projekt. Projekt je určený pro výtvarnou výchovu na středních školách, ale promítá se do předmětu českého jazyka, historie a společenských věd. Cílem projektu je, aby žáci získali nové schopnosti a dovednosti, které si posléze v hodinách výtvarné výchovy osvojí.

Použitá literatura

- [01] BOUZEK, Jan a Iva ONDŘEJOVÁ. *Periklovo Řecko*. Praha: Mladá fronta, 1989, 265 s. ISBN 80-204-0083-4.
- [02] CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků*. Praha: Portál, 2000, 339 s. ISBN 8071783544.
- [03] ESTIN, Colette a Héléne LAPORTE. *Knih o mytologii starého Řecka a Říma*. Ilustroval Paul BONTEMPS. Praha: Albatros, 1994, 261 s. ISBN 80-00-00171-3.
- [04] GRAVES, Robert. *Řecké mýty*. Překlad Jiří Hanuš. Brno: Československý spisovatel, s.r.o., 2010, 396 s. ISBN 978-80-87391-41-9
- [05] HOMÉROS. *Příhody Odysseovy*. Přeložil Otmar VAŇORNÝ. V Praze: J. Laichter, 1904, 127 s.
- [06] HOMÉROS. *Odysseia*. Přeložil Vladimír ŠRÁMEK. Praha: Academia, 2012, 479 s. Europa. ISBN 978-80-200-2187-8.
- [07] HOMÉROS. *Odysseia*. 13. vyd., 3. vyd. v Odeonu. Přeložil Rudolf MERTLÍK. Praha: Odeon, 1984, 355 s. (ilustroval Jan Bauch)
- [8] HULÁK, Jaroslav. *Homérova Odysseia*. Praha: Albatros, 1981, 203 s. Obnovené obrazy.
- [09] KREJČA, Aleš. *Grafické techniky*. Vyd. 3. Praha: Aventinum, 1995, 205 s. Umělcova dílna. ISBN 80-85277-48-4.
- [10] HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1989, 453 s.
- [11] HUTAŘOVÁ, Ivana. *Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004, 129 s. ISBN 80-211-0485-6.
- [12] MARCO, Jindřich. *O grafice*. 1. Vydání. Praha: Mladá fronta, 1981, 502 s. ISBN 23- 028-81.

- [13] MATĚJČEK, Antonín. *Ilustrace*. Praha: J. Štenc, 1931, 351 s.
- [14] MERTLÍK, Rudolf. *Příběhy Odysseovy*. 2. vyd. V Praze: Albatros, 2014, 182 s. ISBN 978-80-00-03500-0.
- [15] ODEHNAL, Antonín. *Grafické techniky: praktický průvodce*. Brno: ERA, 2005, 111 s. ISBN 80-7366-006-7.
- [16] OVIDIUS. *Proměny*. Přeložil Ivan BUREŠ. Praha: Plot, 2005, 480 s. ISBN 80-86523-63-2.
- [17] PIJOAN, José. *Dějiny umění*. 3. vyd. Praha: Odeon, 1987, 334 s. Světové umění.
- [18] REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy = Illustration: insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015, 219 s. ISBN 978-80-7028-439-1.
- [19] RHODSKÝ, Apollónios. *Apollonia Rhodského Argonautika*. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1924, 220 s. Bibliotéka klasiků řeckých a římských.
- [20] SASKA, Leo František a František GROH. *Mythologie Řeků a Římanů*. 9. vyd. V Praze: I.L. Kober, 1949, 264 s.
- [21] SPALOVÁ, Kamila. *Ženské postavy u Homéra*. Praha: Ženský obzor, 1918, 48 s.
- [22] STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Příběh české ilustrované dětské knihy 1900-2000*. Písek: Sladovna Písek, 2010, 114 s. ISBN 978-80-254-8249-0.
- [23] STEHLÍKOVÁ, Blanka, VESELÝ, Marian. *Ilustrace v české knize pro děti*. Praha: Společnost přátel knihy pro mládež, Čs. sekce IBBY, 1986, 75 s.
- [24] STEHLÍKOVÁ, Blanka, Ondřej J. SEKORA a Věra VAŘEJKOVÁ. *Ondřej Sekora: práce všeho druhu: osobnost a dílo*. Praha: Práh, 2003, 235 s. ISBN 80-7252-085-7.

[25] TŘEŠTÍK, Michael, ed. *Kdo je kdo: Who is who : osobnosti české současnosti: 5000 životopisů*. 5. vyd. Praha: Agentura, Kdo je kdo, 2005, 776 s. ISBN 80-902586-9-7.

[26] VERGILIUS. *Aeneis*. Přeložil Rudolf MERTLÍK, přeložil Otmar VAŇORNÝ. Praha: Academia, 2011, 428 s. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1997-4.

[27] VERNANT, Jean-Pierre, ed. *Řecký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2005, 296 s. Člověk a jeho svět (Vyšehrad). ISBN 80-7021-731-6.

[28] VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. 2. vyd. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2008, 1350 s. Bibliotheca Strahoviensis. ISBN 978-80-7277-390-9.

[29] ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1982, 478 s.

Použité internetové zdroje

[30] ABE BOOKS. *Homer, The Odyssey*. Shop for Books, Art & Collectibles [online]. © 1996 [cit. 2.06.2019]. Dostupné z:

https://www.abebooks.com/products/isbn/9781454922438?cm_sp=bdp_-_ISBN13_-_PLP

[31] ANTIK ZLÍN. *Homér Odysseia*. [online]. [cit. 5.06.2019]. Dostupné z: <http://www.antik-zlin.cz/antik-zlin/eshop/1-1-Antikvariat/-4-/5/1297-Homer-Odysseia-Odyssea-ilustrace-Jan-Bauch>

[32] BLAINE – SEVEN IMPOSSIBLE THINGS BEFORE BREAKFAST. *Gareth Hinds*. [online]. Copyright © [cit. 10.06.2019]. Dostupné z: <http://blaine.org/sevenimpossiblethings/?p=4022>

- [33] BRICE C. JONES. *Telemachus Sneezed*. [online]. © 2019. [cit. 10.06.2019]. Dostupné z: <https://www.bricecjones.com/blog/telemachus-sneezed-sneezing-in-the-ancient-world>
- [34] BURIAN, Z. *O malíři*. [online]. [cit. 2.04.2019]. Dostupné z: <http://burianzdenek.cz/>
- [35] COLLECTIONS MUSEUM OF FINE ARTS BOSTON. *Heasd of Polyphemos*. [online]. [cit. 2.06.2019]. Dostupné z: <https://collections.mfa.org/objects/151108>
- [36] DATABÁZE KNIH. Vydané knihy: *Stelio Martelli – Odysseova dobrodružství*. [online]. © 2008 [cit. 2.06.2019]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/odyssea-odysseova-dobrodruzstvi-102012>
- [37] DATABÁZE KNIH. Vydané knihy: *Helena Zmatlíková*. [online]. © 2008 [cit. 2.04.2019]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/helena-zmatlikova-10279>
- [38] GALERIE 09. *Jan Bauch – Odysseus*. [online]. [cit. 1.06.2019]. <http://www.galerie09.cz/galerie/po-1950/jan-bauch/jan-bauch-detail.html>
- [39] GOOD READS. *Jaroslav Hulák – Homérova Odysseia*. [online]. Copyright © [cit. 10.06.2019]. Dostupné z: <https://www.goodreads.com/book/show/31887136-hom-rova-odysseia>
- [40] HINDS, Gareth. *Odyssey*. [online]. © 2018 [cit. 1.06.2019]. Dostupné z: <https://www.garethhinds.com/wp/the-odyssey/>
- [41] EGYPTOLOGIE. *Egyptská kniha mrtvých*. Poznejte starověký Egypt – dějiny a historie | Egyptologie.cz [online]. © 2019 [cit. 2.05.2019]. Dostupné z: <http://egyptologie.cz/273/egyptska-kniha-mrtvych/>
- [42] Příspěvatelé ENCYKLOPEDIE KNIHY. *Jan Berka*. [online]. © 2019 [cit. 10.04.2019]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Jan_Berka

- [43] FILMOVÁ DATABÁZE. *Šedivá Eva*. [online]. [cit. 10.5.2019]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi/106174-eva-sediva.html>
- [44] Příspěvatel: ACADEMIA. *Fischerová Sylva, Odysseus aneb hérós jako literární postava I*. Souvislosti 3, [online]. 2006 [cit. 8.5.2019]. Dostupné z: https://www.academia.edu/35750932/Hom%C3%A9r._H%C3%A9r%C3%B3s_jako_liter%C3%A1rn%C3%AD_postava
- [45] FISCHEROVÁ, Sylva. 2012: *Odysseia jako ustavující dílo evropské kulturní tradice*. Praha: Academia [online]. [cit. 8.5.2019]. Dostupné online: https://www.academia.edu/7733346/Hom%C3%A9r._Odysseia_doslov
- [46] HOLLAR. *O grafice*. [online]. Praha: Sdružení českých umělců grafiků HOLLAR Praha. Copyright © 2019 [cit. 8.5.2019]. Dostupné z: <http://hollar.cz/o-grafice/>
- [47] CHILDRENS ILLUSTRATORS. *Matteo Pincelli*. [online]. © 2019 [cit. 2.06.2019]. Dostupné z: <http://childrensillustrators.com/books/3238>
- [48] KNIHY.ABZ. *E-kniha: Příběhy Odysseovy*. [online]. Copyright © [cit. 11.06.2019]. Dostupné z: <https://knihy.abz.cz/prodej/pribehy-odysseovy-1>
- [49] L'AGENCE PHOTO. *Réunion des Musées Nationaux-Grand Palais*. [online]. [cit. 10.06.2019]. Dostupné z: <https://www.photo.rmn.fr/archive/94-018497-2C6NU0HN3AFN.html>
- [50] LADA, Josef. *Dílo*. [online]. © 2018 [cit. 10.04.2019]. Dostupné z: <https://www.joseflada.cz/josef-lada/dilo/>
- [51] LUKART GALERIE. *Kvartalnyj Vladislav – Penelope*. [online]. © 2004 [cit. 10.06.2019]. Dostupné z: <https://www.lukart.com/Kvartalnyj-Vladislav-Penelope-d2240.htm>
- [52] THE METROPOLITAN MUSEUM OF ART. *Terracotta plaque*. [online]. © 2004 [cit. 10.06.2019]. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/253053>

- [53] MUTUAL ART. *Henri Matisse*. [online]. © 2014 [cit. 10.06.2019]. Dostupné z: <https://www.mutualart.com/Artwork/Odysseus-and-Nausicaa-from-Illustrations/CC8EE1E176A23D17>
- [54] PACKER, Neil. *Illustrator*. [online]. [cit. 1.06.2019]. Dostupné z: http://neilpackercouk.ipage.com/?page_id=328
- [55] RAINTREE. *Odyssey (Paperback)*. [online]. © 2019 [cit. 1.06.2019]. Dostupné z: <https://www.raintree.co.uk/products/odyssey-paperback/>
- [56] RUČNÍ PAPIRKA VELKÉ LOSINY. *Ruční papírka*. [online]. ©2014 [cit. 1.06.2019]. Dostupné z: <https://www.rucnipapirna.cz/cz/>
- [57] SLAVNÉ OBRAZY. *William Turner – Ulysses a Polyphemus*. [online]. Copyright © [cit. 20.06.2019]. Dostupné z: [https://www.slavneobrazy.cz/turner-william-ulysses-a-polyphemus-\(homerova-odyssea\)-ido-9063](https://www.slavneobrazy.cz/turner-william-ulysses-a-polyphemus-(homerova-odyssea)-ido-9063)
- [58] SPACE 4 KIDS. *Odyssea*. [online]. Copyright © [cit. 10.06.2019]. Dostupné z: <https://www.space4kids.cz/odyssea/>
- [59] SVĚT TISKU. *Hlubotiskové trendy*. [online]. [cit. 2019-04-09] Dostupné z: http://www.svettisku.cz/buxus/generate_page.php?page_id=6233
- [60] THEOI GREEK MYTHOLOGY. *Odysseus & the Sirens*. [online]. Copyright © Copyright 2000 [cit. 21.06.2019]. Dostupné z: <https://www.theoi.com/Gallery/O21.3.html>
- [61] WE AND THE COLOR. *Odyssey Illustration Project by MiKyung Lee. Art & Design Blog/Magazine*, [online]. Copyright © 2018 [cit. 2.06.2019]. Dostupné z: <https://weandthecolor.com/odyssey-illustration-project-mikyung-lee/95432>
- [62] WIKIPEDIA. *Rubens, Ulisse nell'isola dei Feaci*. [online]. [cit. 5.6.2019]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/74/Rubens%2C_Ulisse_nell%27isola_dei_Feaci.jpg

[63] WIKIPEDIA. *Sperlonga sculptures*. [online] [cit. 5.6.2019] Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Sperlonga_sculptures

[64] WIKIPEDIA. *Starověká řecká keramika*. [online]. [cit. 5.6.2019]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Starověká_řecká_keramika

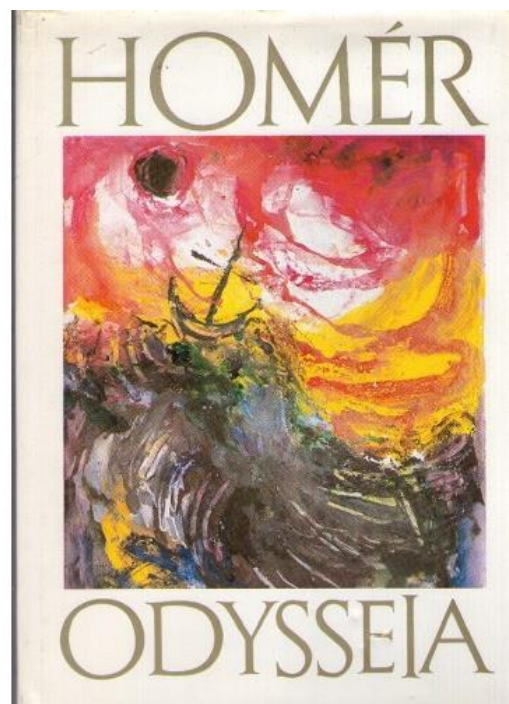
[65] YOU TUBE. *Rozbor díla: Odysseia (Homér)*. [online]. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 5.5.2014 [cit. 11.03.2019]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=w0-M16hPSN0&t=65s>

Příloha A: Ukázka prací ilustrátorů Odyssey

Zdeněk Kudělka, Odyssea, 1981.

Převzato z: [39]

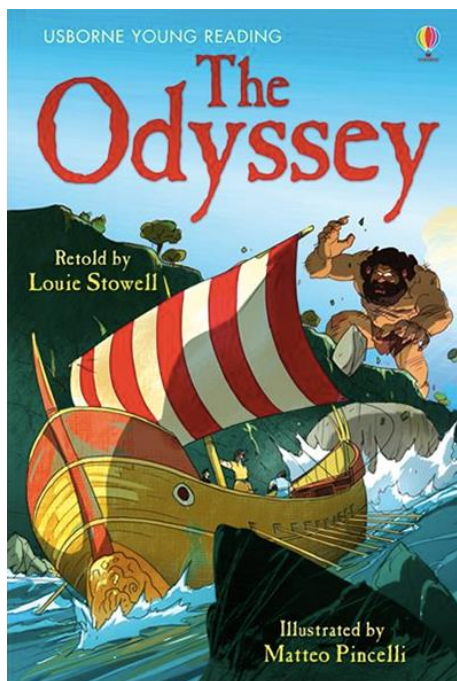
Jan Bauch, Odysseia, 1984.

Převzato z: [31]

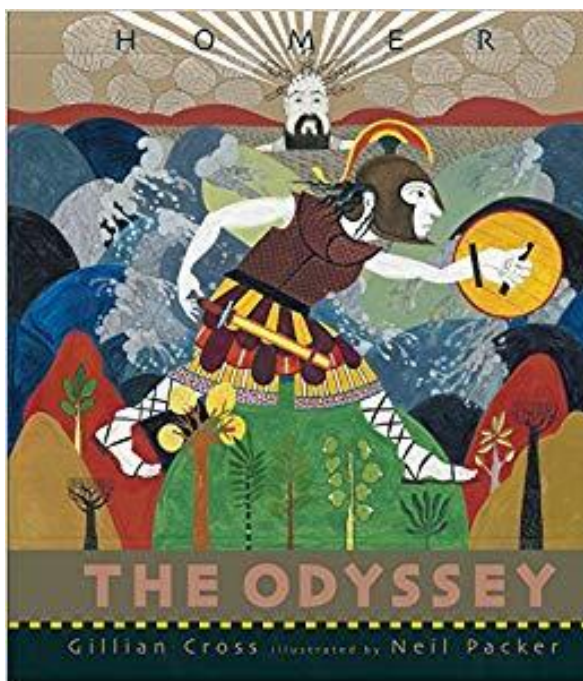
Gareth Hinds, Odyssey, 2010.

Převzato z: [32]

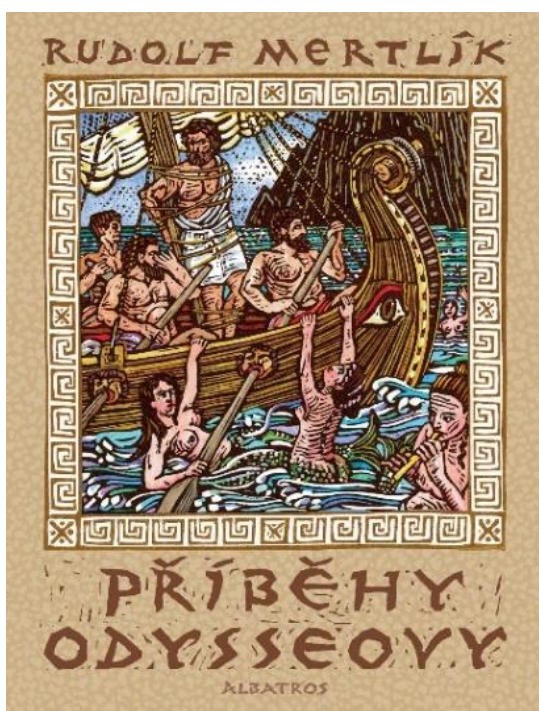
Matteo Pincelli, *Odyssey*, 2011.

Převzato z [47]

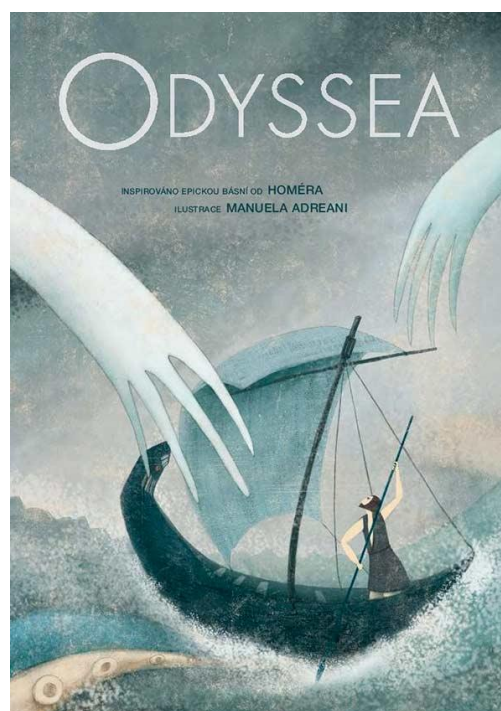
Neil Packer, *Odyssey*, 2012.

Převzato z [54]

Michal Cihlár, *Příběhy Odysseovy*, 2014.

Převzato z [48]

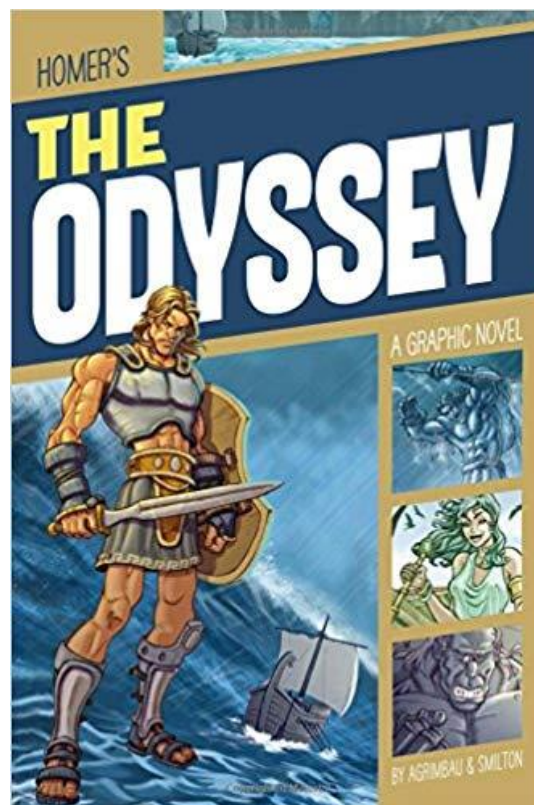
Manuela Adreani, *Odyssea*, 2016.

Převzato z [30]

MiKyung Lee, *Odyssey*, 2016.

Převzato z [61]

Diego Agrimbau, Smilton, *Odyssey*, 2017.

Převzato z [55]

Příloha B: Zachycení Odyssey v umění

Stamnos, Odysseus a Sirény, 5. stol. př. n.l.

Převzato z [60]

Penelopé a Télemachos, 5. stol. př. n. l.

Převzato z [33]

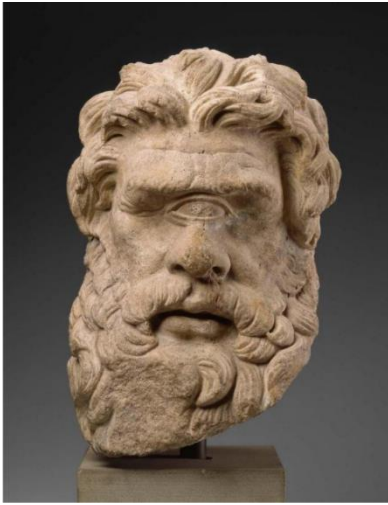
Reliéf, Odysseus a Penelopé, 5. stol. př. n. l.

Převzato z [52]

Ixion, Vraždění ženichů, 4. stol. př. n.l.

Převzato z [49]

Kyklop Polyfém, 2. stol. př. n. l.

Převzato z [35]

Skylla, 2. stol. př. n.l.

Převzato z [63]

P. P. Rubens, Odysseus u Fajáků, 1638.

Převzato z [62]

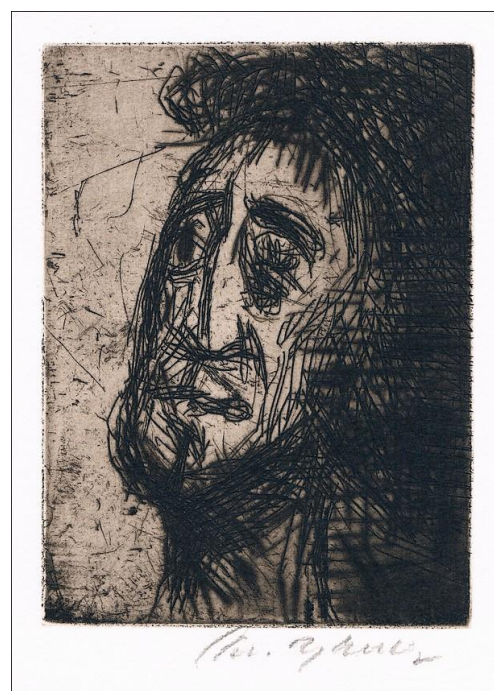
William Turner, Ulysses a Polyphemus, 1829.

Převzato z [57]

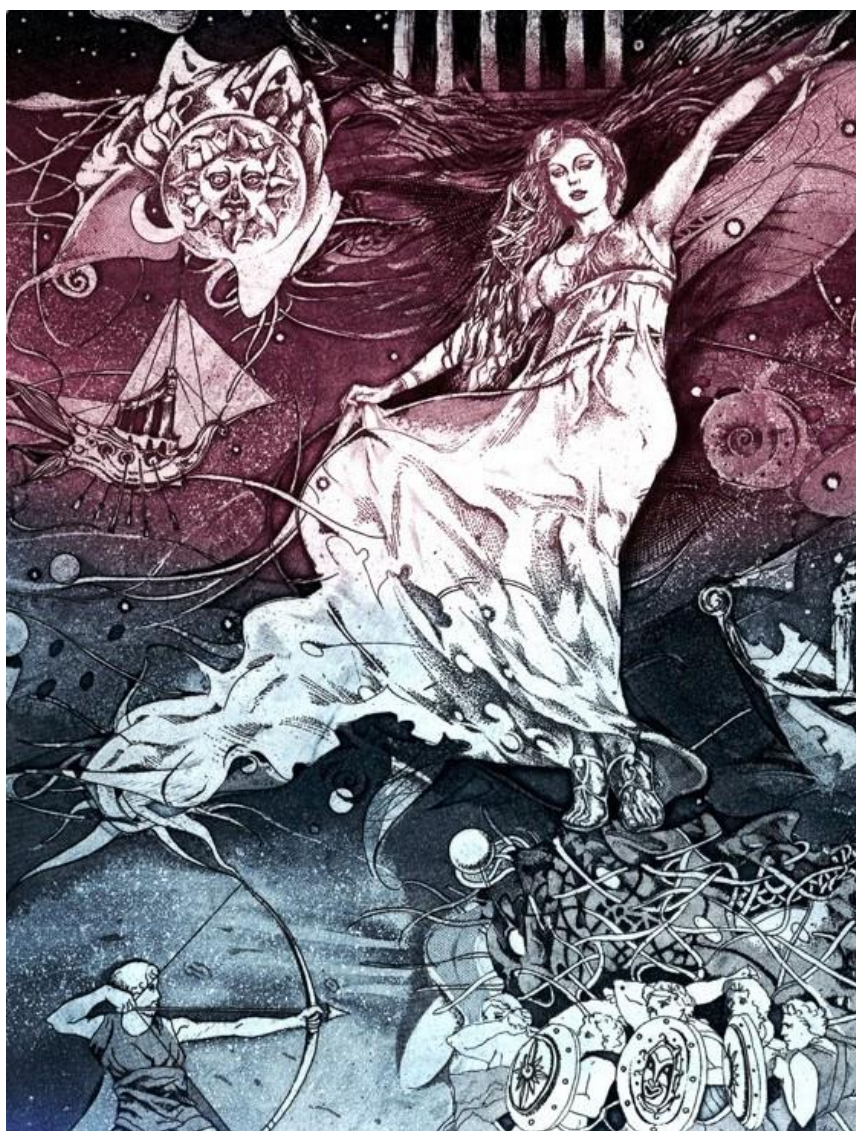
Henry Matisse, Odysseus a Nausicaa, 1935.

Převzato z [53]

Jan Bauch, Odysseus, 1986.

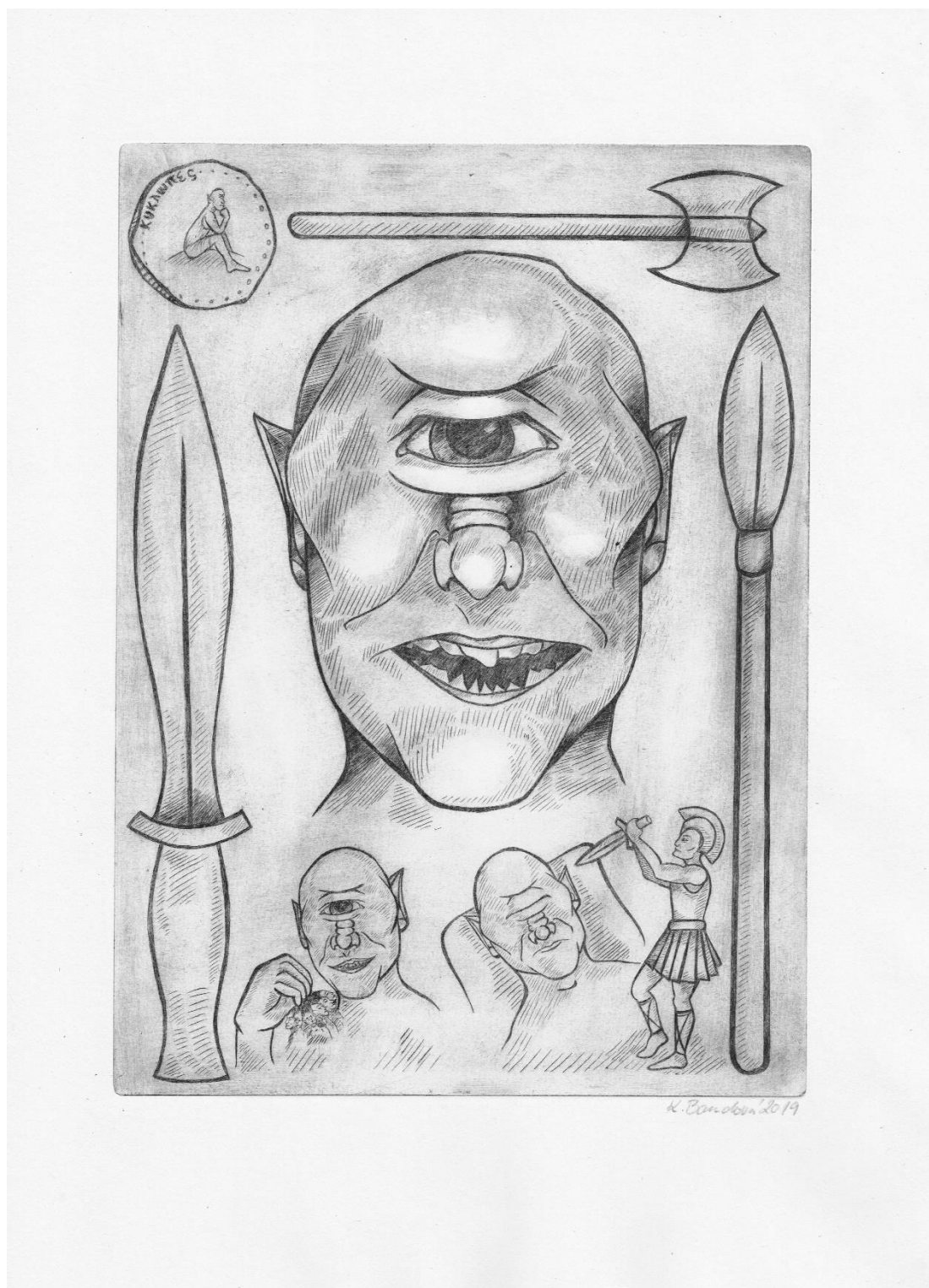
Převzato z [38]

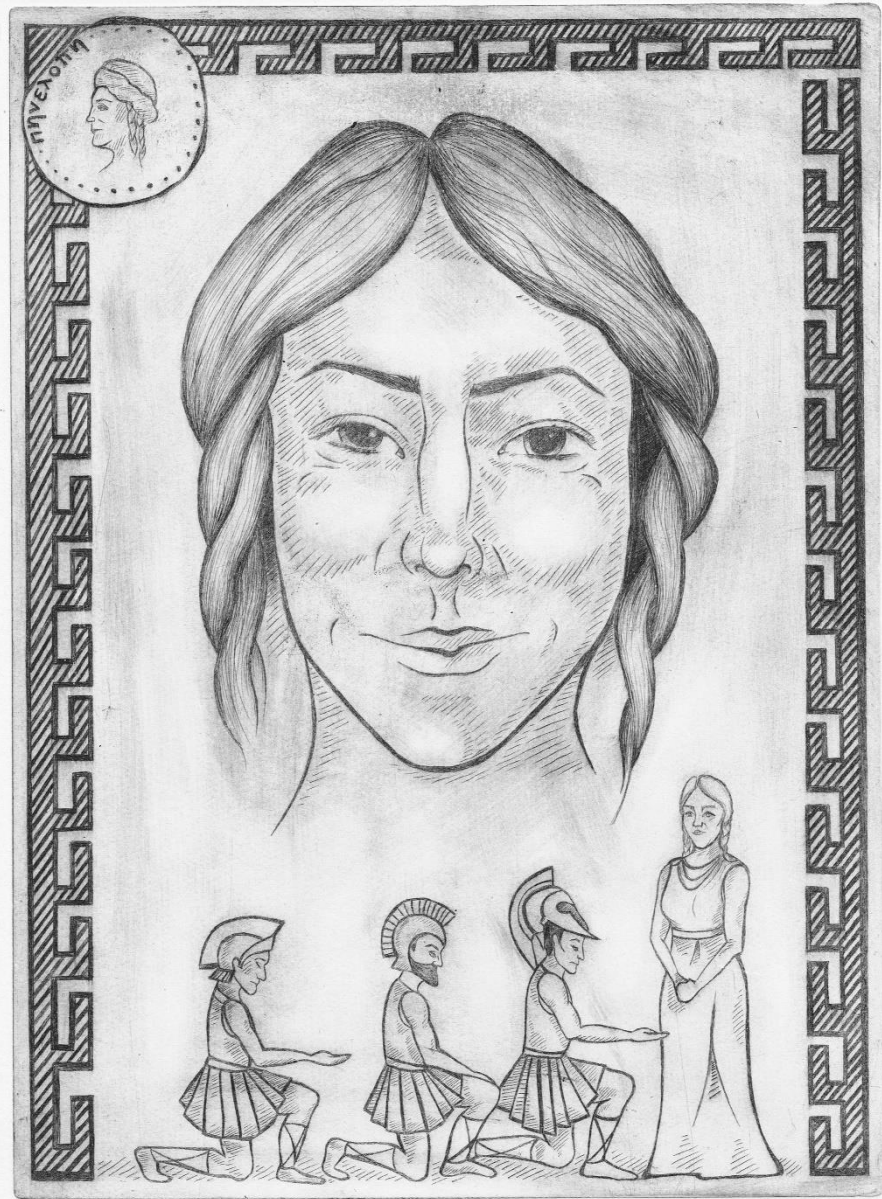
Vladislav Kvartalny, Penelopé, 2008.

Převzato z [51]

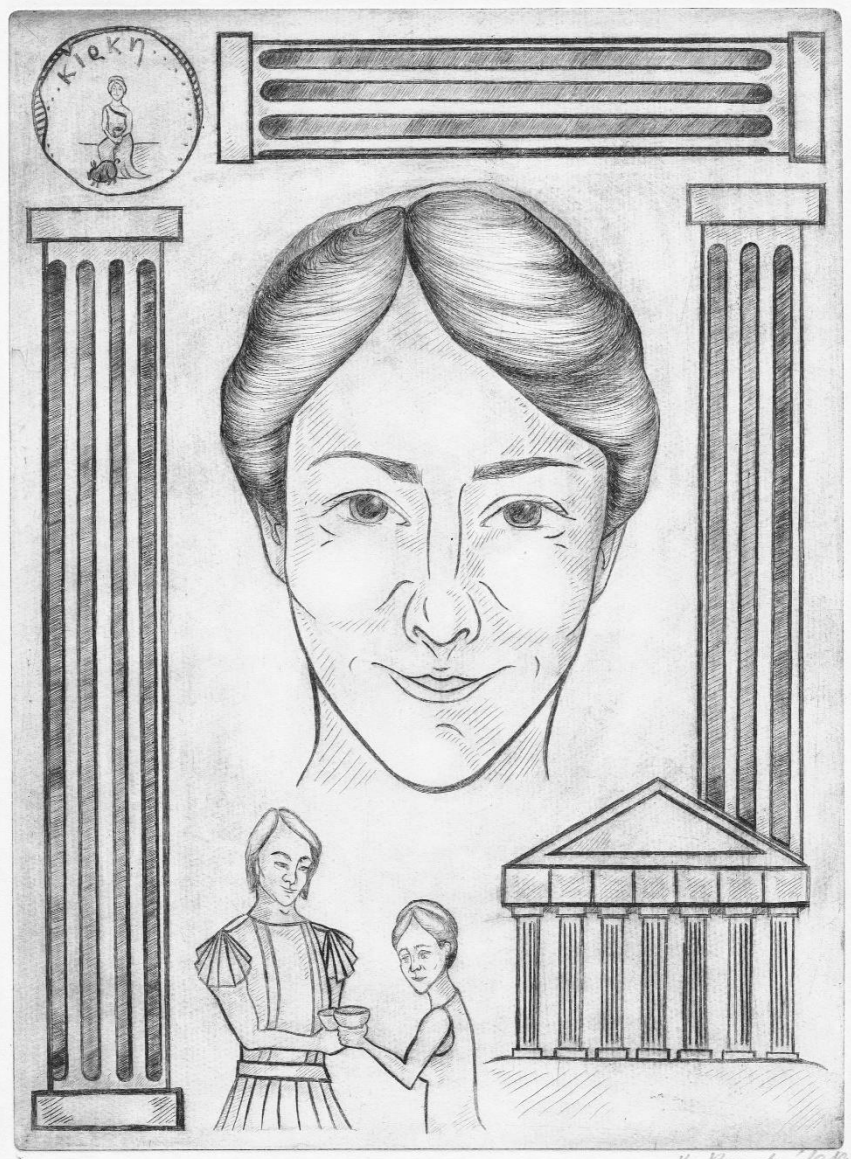
Příloha C: Vlastní práce

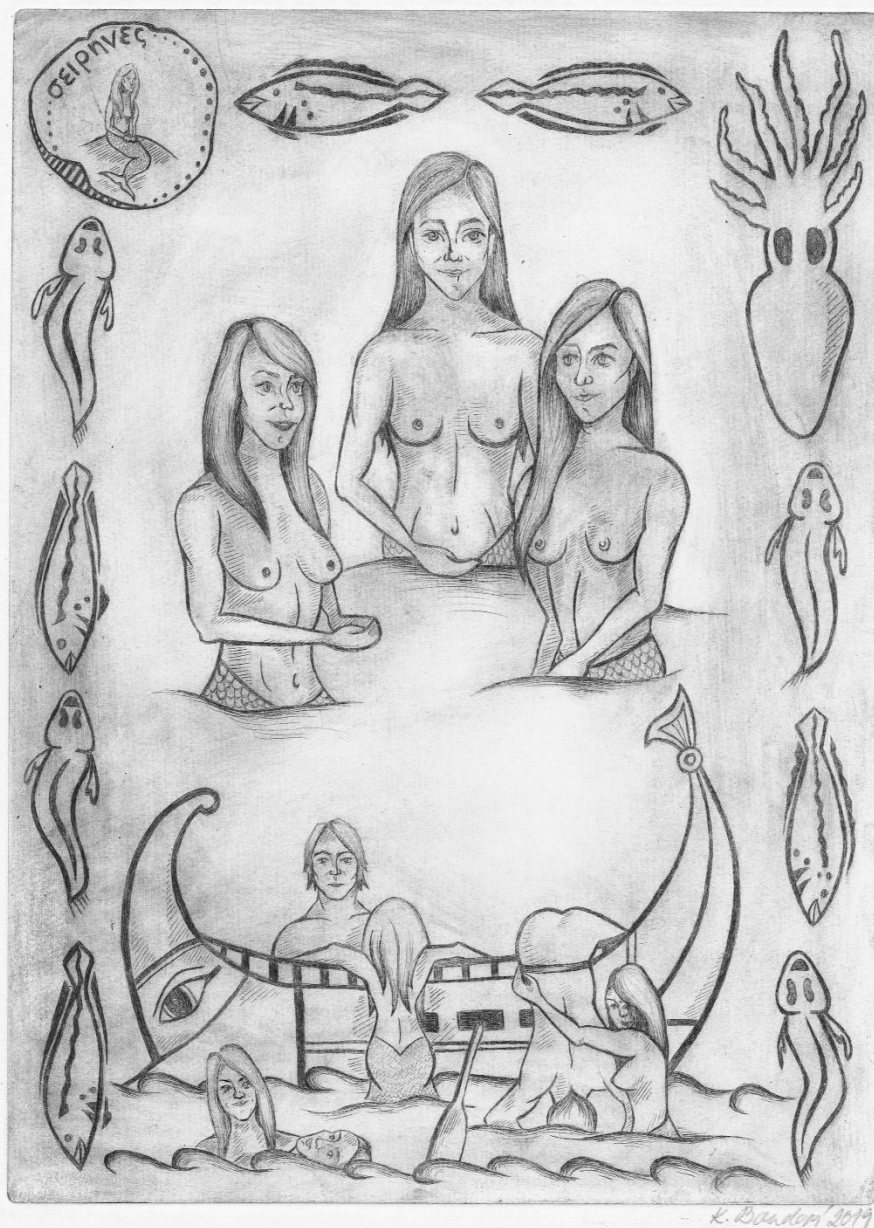
Polyfém, 210 x 297 mm, 2019

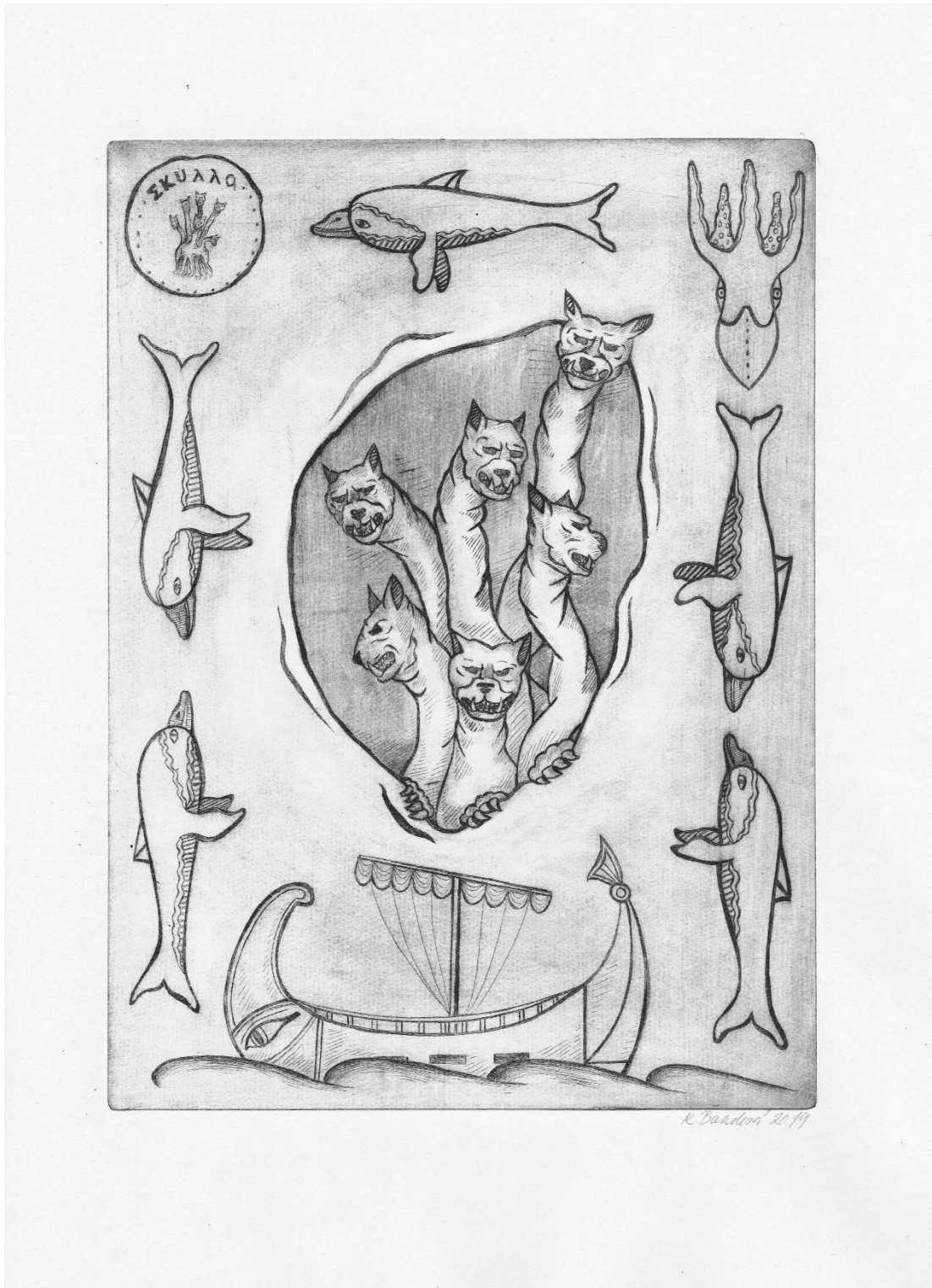
Penelopé, 210 x 297 mm, 2019

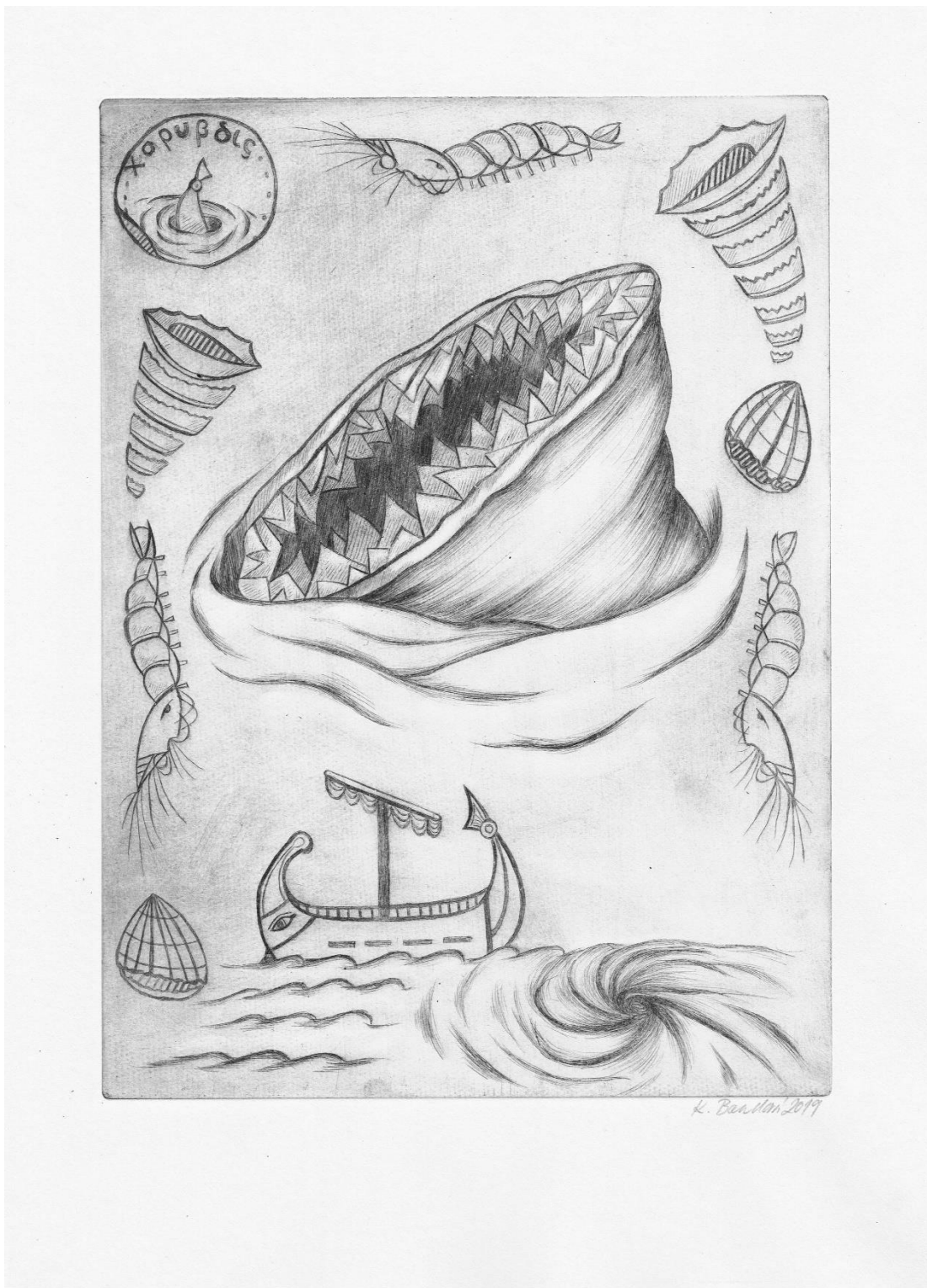
Kirké, 210 x 297 mm, 2019

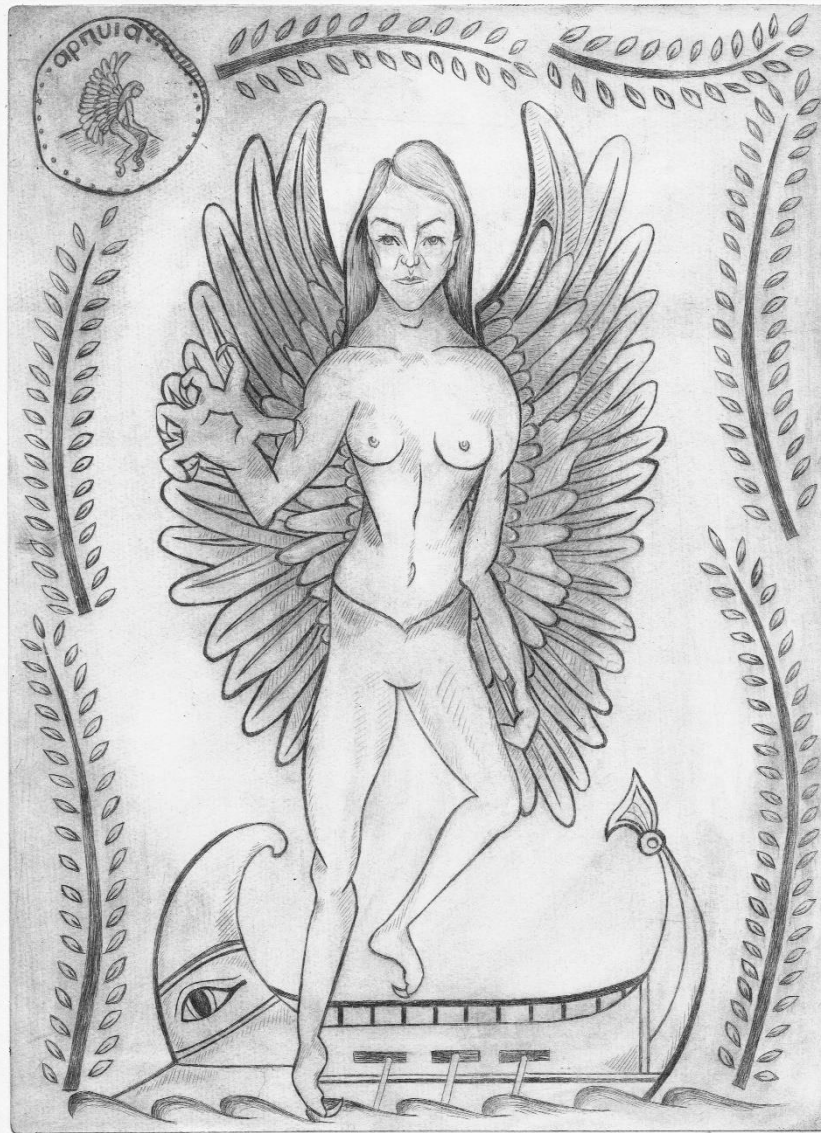
Sirény, 210 x 297 mm, 2019

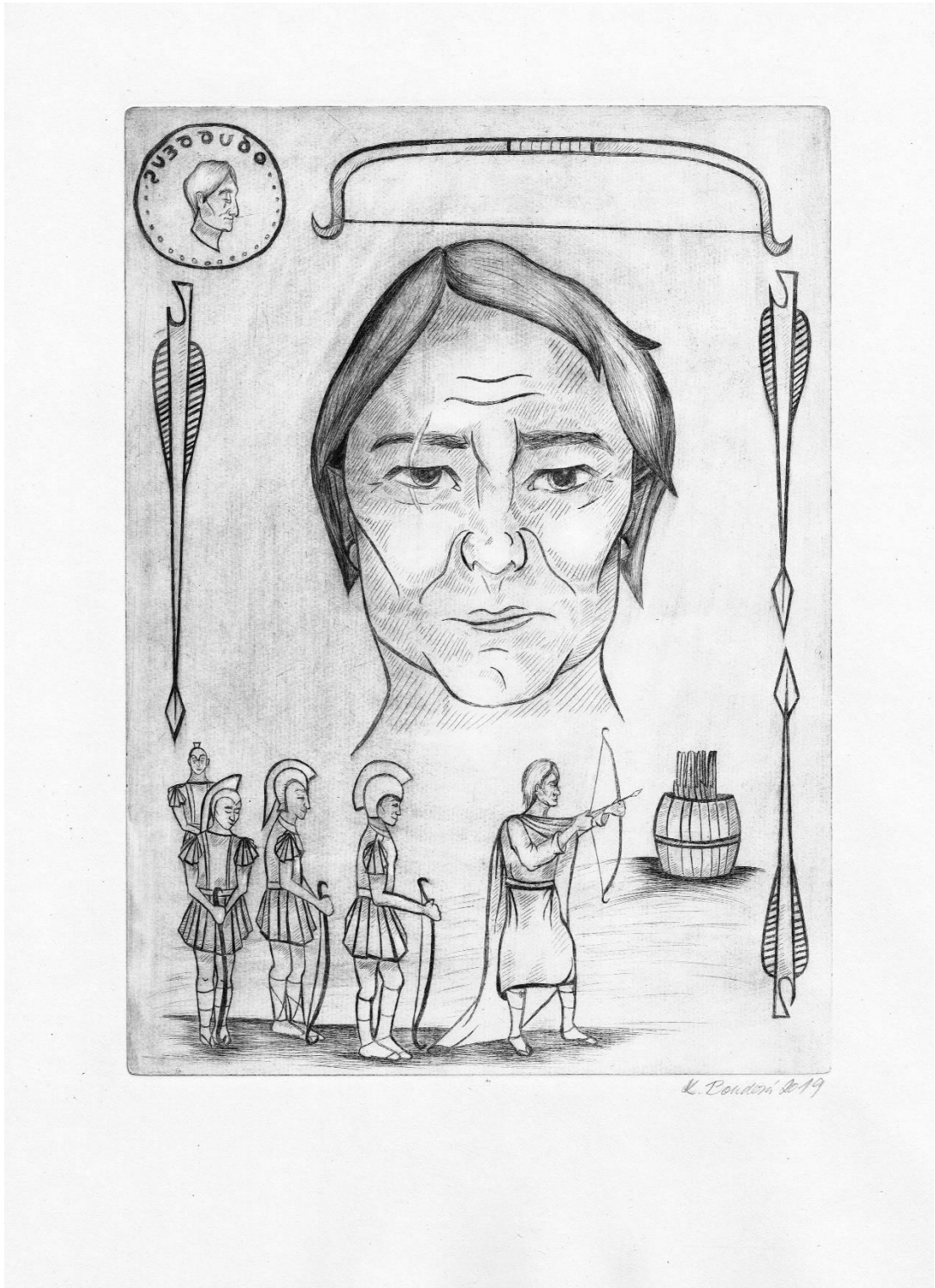
Skylla, 210 x 297 mm, 2019

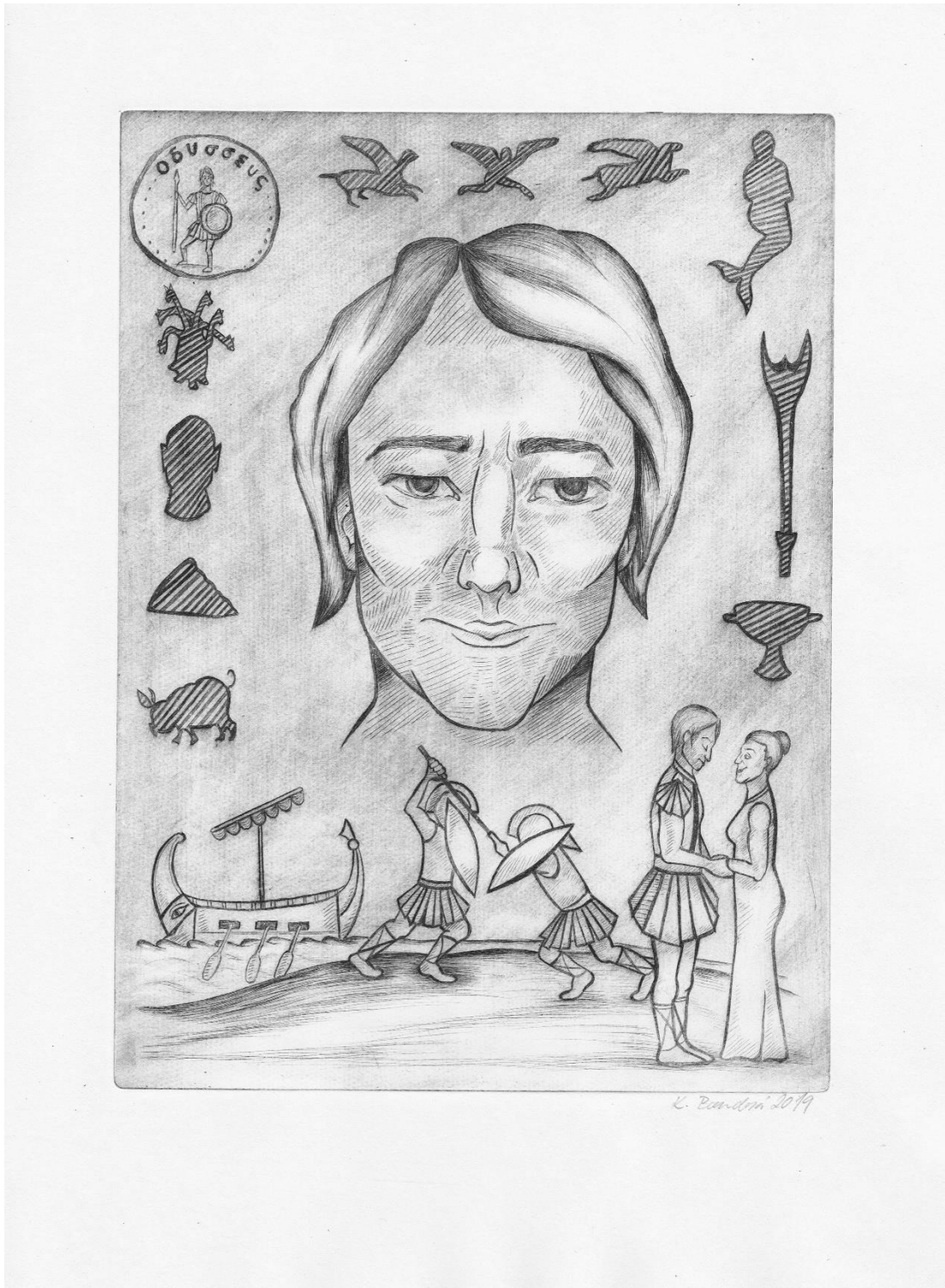
Charybdis, 210 x 297 mm, 2019

Harpyje, 210 x 297 mm, 2019

Odysseus – žebřák, 210 x 297 mm, 2019

Odysseus, 210 x 297 mm, 2019

Příloha D: Fotodokumentace diplomové práce

Desky k souboru grafických listů – zavřené

Desky k souboru grafických listů – pootevřené

Desky k souboru grafických listů – otevřené

Desky k souboru grafických listů – stojan